New Research in Islamic Humanities Studies
Online ISSN : 2980 - 8944
https://api.lu.ac.ir/
Lorestan University

The Possibility of Convicting Individuals to Murder Despite the Lack of Technical Perpetration
(Comparison of United States Criminal Law with Iranian Criminal Law)

Abbas Shiri[1] ✉, **Mohsen Shahmoradi**[2]

1. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Criminal Science and Criminology, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: ashiri@ut.ac.ir
2. PhD Candidate, Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran. Email: mohsen.shahmoradi@ut.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:
Received 25 October 2025
Received in revised form 21 January 2026
Accepted 20 February March 2026
Available online 21 March 2026

Keywords:
The Felony-Murder Doctrine,
Technical Perpetration,
Actus Reus,
Mens Rea

ABSTRACT

Objective: To consider the technical perpetration of murder, which is any behavior that leads to the death of another (Actus Reus) along with criminal intent (Mens Rea); with the aim of addressing in which cases the criminal laws of the United States and Iran allow the conviction for murder despite the lack of this technical aspect.

Method: The current research utilized a descriptive-analytical method and refered to the doctrine, laws, and criminal law decisions of the two countries under comparison.

Results: The research findings show that:

1. In Iranian criminal law, it is not possible to convict individuals for murder if they have not technically perpetrated.

2. In American criminal law, based on The Felony-Murder Doctrine, individuals who have not technically perpetrated murder can be convicted of this charge.

3. Relying on The Felony-Murder Doctrine is not a widespread approach in America, and some states do not apply it in such cases.

4. In lacking of technical perpetration of murder, The Felony-Murder Doctrine may be applied in three assumptions: no murderer, the murderer being an accomplice, and the murderer being a third party.

Conclusion: Although the intentional behavior leading to death principally seems to be necessary for a murder conviction, the American criminal system, unlike the Iranian criminal system, in some cases ignores this necessity by applying The Felony-Murder Doctrine and convicts those who have not actually and technically perpetrate the killing of another human being on charges of murder and punishes them for this crime.

Cite this article: Shiri, A. & Shahmoradi, M. (2026). The Possibility of Convicting Individuals to Murder Despite the Lack of Technical Perpetration (Comparison of United States Criminal Law with Iranian Criminal Law). *New Research in Islamic Humanities Studies*, 5 (9), 1-23. https://doi.org/10.22034/api.2026.2092740.1835

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.
Publisher: Lorestan University.
DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2092740.1835

Introduction

The law does not punish all homicides the same. Various factors influence punishment. The mens rea and actus reus of murder are among the most important of these factors. Mens rea affects the amount of punishment in such a way that the more intent and premeditation are present in perpetration the murder, the heavier the sanction will be. Also, the manner in which the crime was perpetrated, the victim's condition, and other such matters related to actus reus affect the severity and weakness of the punishment for various types of homicide. However, what makes the mentioned elements of unparalleled importance is not their qualities; the qualities, as explained, only determine the severity and weakness of the punishment, not the existence or non-existence of the homicide. In fact, regardless of these qualities, it is the mere existence of the mentioned elements (actus reus and mens rea) that is important, and even in non-intentional types of homicide, if at least one of these two elements cannot be attributed to the accused, he cannot be convicted and punished. In the other words, it must be proven that the accused has ended the life of another human being by performing a behavior. So this behavior may be in the form of an act or omission, Physical and Non-physical, and by perpetrator or by cause. It is also possible to evaluate the behavior in question as proximate to the result or distal from it, and the perpetrator may have done it intentionally or may have only committed criminal negligence in committing it. With all these differences, each of these cases has something in common; that the person convicted of the crime of murder has actually ended the life of another human being.

The above introduction, apart from containing specialized terms, does not conflict with conventional logic and does not really explain anything strange. However, the logic of criminal law does not always conform to the obvious. Sometimes, due to priorities such as social order or moral imperatives or any other necessity, criminal law adopts unconventional approaches. The current research, by comparing and contrasting the criminal laws of the two countries of the United States and Iran, deals with one of these unconventional approaches. This unconventional approach is that criminal law convicts someone of murder who has not even perpetrate the conduct required for involuntary manslaughter.

Method

The current research utilized a descriptive-analytical method and refered to the doctrine, laws, and criminal law decisions of the two countries under comparison.

Results

The research findings show that:

1. In Iranian criminal law, it is not possible to convict individuals for murder if they have not technically perpetrated.

2. In American criminal law, based on The Felony-Murder Doctrine, individuals who have not technically perpetrated murder can be convicted of this charge.

3. Relying on The Felony-Murder Doctrine is not a widespread approach in America, and some states do not apply it in such cases.

4. In lacking of technical perpetration of murder, The Felony-Murder Doctrine may be applied in three assumptions: no murderer, the murderer being an accomplice, and the murderer being a third party.

Conclusion

Although the intentional behavior leading to death principally seems to be necessary for a murder conviction, the American criminal system, unlike the Iranian criminal system, in some cases ignores this necessity by applying The Felony-Murder Doctrine and convicts those who have not actually and technically perpetrate the killing of another human being on charges of murder and punishes them for this crime.

Author Contributions

All authors contributed equally to the conceptualization of the article and writing of the original and subsequent drafts.

Data Availability Statement

Data available on request from the authors.

Acknowledgements

The authors would like to thank the anonymous reviewers for their insightful comments and constructive feedback, which significantly improved the quality of this manuscript. We also extend our gratitude to our colleagues for their valuable discussions and technical support throughout this research.

Ethical Considerations

The authors strictly adhered to the highest standards of research integrity. The authors avoided data fabrication, falsification, plagiarism, and any other form of scientific misconduct.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی
شاپا الکترونیکی: ۲۹۸۰-۸۹۴۴
https://api.lu.ac.ir/
دانشگاه لرستان

امکان محکوم نمودن افراد به قتل عمدی با وجود عدم ارتکاب فنی

(مقایسه تطبیقی حقوق کیفری ایالات متحده آمریکا با حقوق کیفری ایران)

عباس شیری[۱] ✉، محسن شاهمرادی[۲]

۱. نویسنده مسئول، دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم¬شناسی، دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: ashiri@ut.ac.ir

۲. دانشجوی دورهٔ دکتری حقوق جزا و جرم شناسی، دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: mohsen.shahmoradi@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله پژوهشی،

تاریخچه مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۰۲
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۰۱
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۲/۰۱
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۱/۰۱

کلیدواژه‌ها:
دکترین قتل عمدی جنایی،
ارتکاب فنی،
عنصر مادی،
عنصر روانی

چکیده

هدف: توجه به ارتکاب فنی جرم قتل عمدی که عبارت است از هرگونه رفتار منتهی به مرگ دیگری (عنصر مادی) همراه با تعمد کیفری در انجام آن (عنصر روانی)؛ با هدف پرداختن به اینکه حقوق کیفری آمریکا و ایران در چه مواردی با وجود فقدان این جنبهٔ فنی، محکومیت افراد به قتل عمدی را جایز می‌دانند.

روش پژوهش: پژوهش کنونی به روش توصیفی – تحلیلی و با مراجعه به دکترین، قوانین و آرای حقوق کیفری دو کشور مورد تطبیق به انجام رسیده است

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند که:

۱. در حقوق کیفری ایران، امکان محکوم کردن افراد به قتل عمدی در صورتی که به لحاظ فنی مرتکب این جرم نشده باشند، وجود ندارد.

۲. در حقوق کیفری آمریکا، بر پایهٔ دکترین قتل عمدی جنایی، می‌توان افرادی را که به لحاظ فنی مرتکب قتل عمدی نشده‌اند، با این اتهام محکوم نمود.

۳. تمسک به دکترین قتل عمدی جنایی در موارد عدم ارتکاب فنی، رویکردی فراگیر در آمریکا نیست و برخی ایالت‌ها از آن فاصله گرفته‌اند.

۴. در موارد عدم ارتکاب فنی قتل عمدی، دکترین قتل عمدی جنایی ممکن است در سه فرض عدم وجود قاتل، قاتل بودن شریک جرم و قاتل بودن شخص ثالث به کار گرفته شود.

نتیجه‌گیری: با آنکه ارتکاب رفتار منتهی به مرگ، اصولاً از سوی محکوم به قتل بایسته به نظر می‌رسد، نظام کیفری آمریکا، برخلاف نظام کیفری ایران، در مواردی با تمسک به دکترین قتل عمدی جنایی این بایستگی را نادیده می‌گیرد و کسانی را که عملاً و به لحاظ فنی مرتکب کشتن انسان دیگری نشده‌اند، به اتهام قتل عمدی محکوم و مجازات این جرم را بر ایشان اِعمال می‌نماید.

استناد: شیری، عباس و شاهمرادی، محسن. (۱۴۰۵). امکان محکوم نمودن افراد به قتل عمدی با وجود عدم ارتکاب فنی (مقایسه تطبیقی حقوق کیفری ایالات متحده آمریکا با ایران). *پژوهش های نوین در مطالعات علوم انسانی اسلامی*، (۹) ۵، ۲۳-۱.

https://doi.org/10.22034/api.2026.2092740.1835

ناشر: دانشگاه لرستان.

© نویسندگان.

DOI: https://doi.org/10.22034/api.2026.2092740.1835

مقدمه

قانون همهٔ قتل‌ها را یکسان کیفر نمی‌دهد. عوامل مختلفی در این خصوص تأثیرگذارند. عنصر روانی و عنصر مادی جرم قتل، از مهم‌ترین این عوامل می‌باشند. عنصر روانی به این شکل در میزان مجازات تأثیر می‌نهد که هرچه عمد و سبق‌تصمیم در ارتکاب قتل غلیظ‌تر باشد، به همان نسبت ضمانت‌اجرای سنگین‌تری نیز وجود خواهد داشت. همچنین شیوه ارتکاب جرم، وضعیت قربانی و مواردی از این دست که به عنصر مادی مربوط می‌شوند، در شدت و ضعف مجازات انواع قتل تأثیر دارند. با همهٔ این‌ها، آنچه عناصر نامبرده را حائز اهمیتی بی‌بدیل می‌کند، کیفیات آنها نیست؛ کیفیات، آنگونه که توضیح داده شد، فقط شدت و ضعف مجازات را تعیین می‌نمایند، نه وجود یا عدم وجود قتل را. در واقع، فارغ از بحث کیفیات، صرف وجود عناصر نامبرده است که اهمیت دارد و حتی در خفیف‌ترین نوع قتل، اگر حداقلی از این دو عنصر به متهم قابل انتساب نباشد، اصولاً نمی‌توان وی را محکوم و مجازات نمود. به عبارت روشن‌تر، پیش از هر چیز باید اثبات نمود که متهم با انجام رفتاری به حیات انسان دیگری پایان داده است. حال ممکن است این رفتار به شکل فعل یا ترک فعل، به صورت مادی یا روانی و به مباشرت یا به تسبیب انجام پذیرفته باشد. همچنین امکان دارد رفتار مورد اشاره نزدیک به نتیجه یا دور از آن ارزیابی گردد و مرتکب عمداً آن را انجام داده یا در ارتکاب آن فقط مرتکب تقصیر کیفری شده باشد. با همهٔ این تفاوت‌ها، یکایک این موارد در چیزی اشتراک دارند؛ اینکه فرد محکومیت یافته به جرم قتل، واقعاً زیست انسان دیگری را به پایان رسانده است.

مقدمهٔ فوق، جدای از اینکه اصطلاحات تخصصی را دربرمی‌گیرد، اما با منطق متعارف نیز تعارضی ندارد و حقیقتاً چیز غریبی را شرح نمی‌دهد. با این حال، منطق حقوق کیفری همواره با بدیهیات انطباق ندارد. گاهی به دلیل اولویت‌هایی چون نظم اجتماعی یا بایسته‌های اخلاقی یا هر ضرورت دیگری، حقوق کیفری رویکردهای نامتعارفی را درپیش می‌گیرد. پژوهش کنونی، به صورت تطبیقی و با همسنجی قوانین کیفری دو کشور آمریکا و ایران، به یکی از این رویکردهای نامتعارف می‌پردازد. این رویکرد نامتعارف، عبارت است از اینکه حقوق کیفری کسی را که به هیچ‌روی مرتکب قتل نشده؛ یعنی حتی بعیدترین و غیرعمدی‌ترین رفتار مورد نیاز برای قتل نیز از وی سر نزده، به اتهام این جرم و آن هم شدیدترین حالت آن که قتل عمدی می‌باشد، محکوم نموده، سپس مجازات آن را بر وی اِعمال می‌کند.

ارتکاب قتل از لحاظ فنی

کُشتن؛ مهم‌ترین جزء تعریف قتل

آگاهی از ماهیت ارتکاب قتل، نخست نیازمند شناختن ماهیت خود قتل و در اختیار داشتن تعریفی روشن و موجز از آن است. جمله کوتاهی که در ادامه می‌آید، ضمن سادگی و اختصار، تعریف روشنی را از قتل ارائه می‌نماید. بر این اساس، قتل عبارت است از اینکه: «انسانی، در غیر از موارد موجه، حیات انسان دیگر را از بین ببرد». قید موارد موجه در تعریف مزبور، برای نمونه نشان می‌دهد که چرا سربازانی را که در راه پاسداری از وطن به حیات نیروهای متجاوز پایان می‌دهند، قاتل نمی‌نامیم. گذشته از این قید، نخستین جزء در تعریف فوق، «انسان» است؛ چنانکه برای تحقق قتل، هم کنشگر و هم کنش‌پذیر باید انسان باشند. بایستگی این جزء در حقوق کیفری اسلام نیز به چشم می‌خورد. به گونه‌ای که در قرآن بین دو واژه «موت» و «قتل» تمایز وجود دارد و قتل بنا بر ظهور آیات ۳۱، ۹۱ و ۹۲ سوره مائده و ۱۷۸ سوره بقره به حالتی که انسانی، انسان دیگر را از بین ببرد، اختصاص دارد. این در حالی است که بنا بر آیاتی همچون ۲ سوره ملک و ۶۱ سوره واقعه، موت به عنوان امری وجودی که خلق و تقدیر به آن تعلق گرفته به خدواند نسبت داده شده است (ساریخانی، ۱۳۸۶: ۶۷). همچنین فقیهان نیز در کتاب‌های فقهی، قتل را «ازهاق النفس المعصومه المکافئة عمداً عدواناً» تعریف کرده‌اند (نجفی، بی‌تا: ۱۸) که در این تعریف، هم انسان بودن قاتل مستتر است، هم مقتول. از همین رو در بعد کنشگر، اگر برای مثال، خشم طبیعت، انسانی را به کام مرگ بفرستد، نمی‌توان از واژهٔ قتل برای توصیف آنچه روی داده، بهره برد. همچنین لزوم انسان بودن کنش‌پذیر در تعریف قتل، کشتن حیوان و حتی جنین انسانی را بیرون از پهنهٔ مفهوم

آدمکشی قرار می‌دهد. چنانکه براساس حقوق کیفری ایران، علی‌رغم عدم ارائه تعریفی از انسان زنده در قانون، می‌توان گفت تنها از لحظه‌ای که علم پزشکی موجود نوزاد را مستقل از وجود مادر بداند وی مستقلاً قربانی جرایم علیه اشخاص از جمله قتل واقع می‌شود. مواد ۶۲۲، ۶۲۳ و ۶۲۴ قانون تعزیرات ۱۳۷۵مؤید همین موضوع هستند.

دومین جزءِ موجود در تعریف قتل، «دیگری» است. ضرورت وجود این جزء در تعریف قتل از آنجا برمی‌خیزد که اگر مرتکب به جای انسان دیگر، جان خودش را بگیرد، آن وقت خودکشی[1] به وقوع پیوسته و نه قتل. در همین باره، لازم است توجه گردد که هرچند در دین اسلام نظر به آیهٔ ۲۹ سوره نساء آنجا که بیان می‌گردد: «... وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ....» از خودکشی نهی شده است، لکن در قوانین کیفری ایران، اعم از قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴، ۱۳۵۲ و همچنین قانون راجع به مجازات اسلامی ۱۳۶۲ و قوانین مجازات اسلامی ۱۳۷۰ و ۱۳۹۲ هرگز دربارهٔ خودکشی جرم و مجازاتی وضع نگردیده است[2]. بنابراین با توجه به اصل قانونی بودن جرم و مجازات، باید قائل به جرم نبودن این اقدام شد. تا جایی هم که به پژوهش ما مربوط می‌شود، اقدام مذکور ارتباطی به مفهوم قتل ندارد.

اما سومین و مهم‌ترین جزء در تعریف مفهوم قتل، که باید آن را مترادف با مفهوم ارتکاب گرفت، همانا «کُشتن» یا نفس رفتار از بین برندهٔ حیات دیگری است. بدون این مؤلفه مبنایی، سخن گفتن از قتل بیهوده می‌نماید. آنچنان که رفتارهای منتج به جراحت، حتی تا شدیدترین حد ممکن، پای در گسترهٔ جرم قتل نمی‌نهند. با همهٔ این‌ها، در حقوق کیفری بحث راجع به این جزء مبنایی، همواره آسان نیست؛ زیرا گاهی حقوق کیفری در تشخیص اینکه کدام رفتار به حیات مقتول پایان بخشیده یا اینکه رفتار پایان‌بخش به چه کسی قابل انتساب است، با نتایجی که علوم تجربی دربارهٔ رفتار منتهی به مرگ و عامل آن به دست می‌دهد، انطباق ندارد.

کُشتن از منظر حقوق کیفری

هرسه جزء تعریف قتل که از آنها سخن به میان آمد، در گسترهٔ عنصر مادی می‌گنجند؛ چون عنصر روانی اصولاً فقط نوع قتل (عمدی یا غیرعمدی بودن) را مشخص می‌سازد و سهمی در نمایاندن چیستی جرم مذکور فارغ از نوع آن ندارد. به طور کلی، خود عنصر مادی نیز همانند تعریف قتل، از سه جزء تشکیل یافته است. این سه جزء عبارتند از رفتار فیزیکی[3]، مجموعه شرایط و اوضاع و احوالی[4] که قانونگذار وجود یافقدان آنها را شرط تحقق جرم خاص دانسته است و نتیجهٔ حاصله[5] (میرمحمدصادقی، ۱۴۰۳: ۹۶). جزء اول و دوم تعریف قتل (انسان — دیگری)، هر دو به جزء دوم عنصر مادی (مجموعه شرایط و اوضاع و احوال) مربوط می‌شوند، در حالیکه جزء سوم یا همان جزء مبنایی تعریف قتل (کُشتن)، با اجزاء اول و سوم عنصر مادی (رفتار فیزیکی و نتیجه) ارتباط پیدا می‌کند. دلیل ارتباط کُشتن با هر دوی این اجزاء، لزوم رابطهٔ سببیتی است که باید بین جزء سوم و جزء اول وجود داشته باشد. به عبارت دیگر، از بین رفتن حیات دیگری به عنوان نتیجه، باید به فعل یا ترک‌فعل مشخصی به عنوان رفتار فیزیکی لازم، **بازگردد**. سپس زنجیره عِلی بین این دو جزء **شناسایی‌شود**. این بازگشت و شناسایی را می‌توان **فرآیند استناد کیفری** نامید. کُشتن در خلال همین فرآیند تجسم پیدا می‌کند و به همین دلیل است که به لحاظ بار معنایی، واژهٔ کشتن هم رفتار مرگ‌بار و هم مرگ را که نتیجهٔ آن رفتار می‌باشد، به صورت توأمان انعکاس می‌دهد.

از سویی، برخلاف علوم‌تجربی که از معیارهای اثبات‌گرایانه[6] و آزمایشگاهی استفاده می‌کند، حقوق کیفری در فرآیند استناد، معیار عرفی را به کار می‌گیرد. هرچند در بسیاری از موارد، یافته‌های این دو نوع معیار با یکدیگر هم‌پوشانی پیدا می‌کنند، ولی در برخی موارد تفاوت‌ها چشمگیر می‌شود (برای دیدن نظر متفاوت ر.ک: حاجی‌ده‌آبادی، ۱۴۰۳: ۲۲۱). برای نمونه، چاقویی به

1. suicide

۲. البته در این زمینه استثنائاتی هم وجود دارد. چنانکه در سال ۱۳۸۸ و با تصویب قانون جرایم رایانه‌ای، معاونت در خودکشی با استفاده از ابزار و شیوهٔ مشخص، در بند (ب) ماده ۱۵ این قانون جرم‌انگاری گردید که باز هم نمی‌توان این جرم‌انگاری را به معنای جرم بودن اصل خودکشی در حقوق کیفری ایران تلقی نمود.

3. Physical Conduct
4. Surrounding Circumstances
5. Result; Outcome
6. Positivistic

شکم بزه‌دیده فرو می‌رود و وی در اثر خونریزی ناشی از آن جراحت، جان می‌دهد. در اینجا معیارهای آزمایشگاهی و عرفی حکم واحدی صادر می‌کنند، اما جایی که دو گلوله به بزه‌دیده اصابت می‌نماید؛ بدین صورت که یکی به سر او می خورد و دیگری در قلبش فرومی‌رود، چطور؟ آیا این بار نیز معیارهای متفاوت به نتایج یکسانی دست پیدا می‌کنند؟ این بار ممکن است نتایج متفاوت از کار درآیند. از آنجا که سنجه‌های اثبات‌گرایانهٔ علوم تجربی از دقت نظر آزمایشگاهی برخوردارند و قادرند لحظهٔ دقیق ازهاق نفس و عامل آن را با دقت و درصدبندی مشخص نمایند، می‌توانند به تفکیک به ما بگویند که کدام گلوله عامل قطع حیات بزه‌دیده بوده یا اینکه اگر هر دو گلوله این نتیجه را رقم زده‌اند، هرکدام چند درصد تأثیر داشته‌اند. از طرف دیگر، معیار عرفی از چنین دقت نظری برخوردار نیست و آن را لازم نمی‌داند. حتی گاهی معیار عرفی، دقت نظر آزمایشگاهی را گمراه‌کننده ارزیابی می‌کند. چنانکه در همین مثال، برخلاف معیار اثبات‌گرا که در پی تعیین دقیق و درصدبندی شده تأثیر هریک از گلوله‌ها است، معیار عرفی هردو گلوله را مشترکاً عامل پایان حیات بزه‌دیده تلقی می‌نماید. به بیان حقوقی، در اینجا مطابق فرآیند استناد کیفری، مرگ بزه‌دیده به هر دو گلوله بازگشت داده می‌شود و عرفاً آن دو شلیک، توأمان مرگبار قلمداد می‌شوند؛ زیرا اگر شما از صاحب عرف بپرسید که کدام گلوله مرگ را رقم زده، میکروسکوپ به دست نمی‌گیرد تا کالبد را واکاوی نماید یا از زمان–سنج‌های حساس برای تعیین لحظه پایان حیات استفاده نمی‌کند. عرف همین قدر را لازم و ضروری می‌داند که بیان دارد هر دوی این شلیک ها بالقوگی ایجاد مرگ را داشته‌اند.

مرتکب قتل از لحاظ فنی

مرتکب مستقیم یا بدون واسطه قتل

هرچند در مثالِ شلیک دو گلوله، داوری معیار عرفی با معیار اثبات‌گرایانه تفاوت داشت، اما این مسأله تا زمانی که شلیک‌کنندهٔ هر دو گلوله شخص واحدی باشد، تفاوتی در عمل ایجاد نخواهد نمود. با این توضیح که خواه گلوله شلیک شده به سر، عامل مرگ ارزیابی شود؛ خواه گلوله اصابت یافته به قلب، سرانجام کسی که هر دوی آن گلوله‌ها را شلیک کرده، قاتل شناخته خواهد شد. با وجود این، تعارض هنگامی در عمل خودش را نشان می‌دهد که به جای یک نفر، دو نفر گلوله‌ها را شلیک کرده باشند. در چنین فرضی، برحسب معیارهای مختلف، افراد مختلفی قاتل شناخته می‌شوند.

بند فوق، به بحث شناسایی مرتکب قتل می‌پردازد؛ شناسایی مرتکب، صورت‌بندی کامل‌تری از فرایند استناد ارائه می‌کند. این صورت‌بندی کامل‌تر را می‌توان **فرآیند انتساب کیفری** نامید. در استناد بحث از بازگشت نتیجه به رفتار به میان می‌آید، در حالی که انتساب، بازگشت رفتار به مسئول آن رفتار را می‌کاود. به دیگر سخن، استناد، **ارتکاب** قتل را از لحاظ فنی برایمان توضیح می‌دهد، اما انتساب، **مرتکب** قتل را از لحاظ فنی به ما نشان می‌دهد. کامل‌تر بودن صورت‌بندی انتساب در مقایسه با استناد نیز به همین موضوع برمی‌گردد؛ زیرا در سازوکار برگشت و شناسایی که هر دو فرآیند مبتنی بر آن هستند، کشف مرتکب پس از کشف ارتکاب روی می‌دهد. با این شرح که در آغاز، نتیجه به رفتار خاصی برگشت داده شده، رابطه عِلی بین آن نتیجه و آن رفتار سنجیده می‌شود و در صورت کشف رابطه عِلی میان آن دو، فرآیند استناد تکمیل و رفتار مرگ‌آفرین شناسایی می‌گردد. اما پس از این مرحله، مرحله مهم‌تری می‌آغازد و کار به کشف رابطهٔ میان رفتار شناسایی شده در مرحله اول (استناد) با فرد یا افراد خاصی از متهمان می‌رسد. در نهایت در صورت احراز ارتباط عِلی میان آن رفتار شناسایی شده با آن فرد یا افراد خاص، ایشان مجرم و مسئول شناخته می‌شوند و هر دو حلقهٔ استناد و انتساب به شکل متوالی تکمیل می‌گردند. در واقع، همه تلاش‌ها در حقوق کیفری در این جهت هستند که نهایتاً مسئول یا مسئولان جرم ارتکاب یافته تعیین گردند. این هدف با سنجهٔ عرفی به انجام می‌رسد. چنانکه در مثال دو گلوله، فارغ از موشکافی‌های آزمایشگاهی عرفاً هم شلیک‌کنندهٔ به مغز قاتل شناخته می‌شد و هم شلیک‌کنندهٔ به قلب. البته این داوری عرف در حالتی است که هر دو گلوله در زمان نزدیکی از هم شلیک شده باشند یا بسته به دیگر شرایط، عرف بالقوگی یکسانی در رقم زدن مرگ نسبت به هر دوی آنها قائل باشد. درغیراینصورت، داوری عرف هم بسته به شرایط و دیگر عوامل، تفاوت پیدا خواهد نمود. ماده ۳۷۲ قانون مجازات اسلامی مصوب (۱۳۹۲)

می‌تواند در این زمینه گویا باشد[۱]. مثال مندرج در این ماده، نمونه متقارنی است از همان مثال دو گلوله، ولی در جاییکه با فاصله زمانی از هم شلیک شده‌اند. فرضاً نفر اول به قلب شلیک نموده و تنها آخرین رمق حیات را در بزه‌دیده باقی گذاشته، سپس نفر دوم از راه رسیده و با شلیک به مغز به این آخرین رمق حیات پایان داده است. در این حالت، دیگر نمی‌توان هر دو نفر را قاتل به حساب آورد و براساس فرآیند انتسابِ حقوق کیفری، فقط نفر اول قاتل شناخته خواهد شد.

در مثال برگرفته از ماده ۳۷۲، یکی از شرایط و اوضاع‌واحوال جانبی یعنی عامل زمان، بر داوری عرف و فرآیند انتساب تأثیر گذاشته است. بر همین اساس، تغییر در هرکدام از شرایط و اوضاع‌واحوال جانبی دیگر نیز می‌تواند بر داوری عرف تأثیرگذار باشد تا در نهایت بسته به چگونگی تغییرات، یکی از دو شلیک‌کننده یا هردوی ایشان قاتل شناخته شوند. اما خواه هردو شلیک‌کننده به شراکت قاتل به حساب آیند؛ خواه فقط یکی از آن دو قاتل شمرده و دیگری جنایتکار بر مرده، معاون یا هر نوع عامل دیگری تشخیص داده شود، در هر دو حالت، آنان که قاتل محسوب گردیده‌اند، مرتکبان بدون‌واسطه یا اصطلاحاً مباشران[۲] قتل هستند. این درحالی است که با سنجهٔ عرفیِ فرآیند انتساب، در برخی موارد کسانی قاتل شناخته می‌شوند که غیرمستقیم و با واسطه به حیات انسان دیگر پایان داده‌اند.

مرتکب غیرمستقیم یا با واسطه قتل

هنگامی که گفته می‌شود مباشر در قتل، عاملی است که بی‌واسطه به حیات مقتول خاتمه بخشیده، بدین معناست که یا حقیقتاً میان رفتار وی و پایان حیات مقتول واسطه‌ای وجود ندارد یا اینکه واسطه‌ای هست، اما عرف آن را نادیده می‌گیرد. همین مسأله، چالش‌هایی را در تعیین مصادیق مرتکب مستقیم و غیرمستقیم پدید آورده است. برای مثال، در میان فقها اختلافات چشمگیری در این زمینه وجود دارد، آنگونه که گاهی فقیهی مواردی را از مصادیق تسبیب برمی‌شمارد، در صورتی که فقهای دیگر آنها را جزء مباشرت می‌دانند (بنگرید: محقق‌حلّی، ۱۴۰۸: ج ۴، ۱۸۱/ علامه‌حلّی، ۱۴۱۳: ج ۳، ۵۸۳). جالب‌تر اینکه گاهی فقیه واحدی، مواردی را از مصادیق مباشرت قلمداد می‌کند و سپس در جای دیگر همان موارد را تسبیب معرفی می‌نماید (بنگرید: خمینی، بی‌تا: ج ۲، ۵۰۹ و ۵۶۰). همین ناهمخوانی‌ها موجب شده تا برخی فقیهان، تقسیم‌بندی مرتکبان به بی‌واسطه و باواسطه یا اصطلاحاً به مباشر و مسبب را از اساس بیهوده تلقی کنند (نجفی، ۱۴۰۴: ج ۴۲، ۱۹). با وجود این، به نظر نمی‌رسد که این تفکیک بیهوده باشد و دست‌کم از لحاظ نظری و به ویژه در پژوهش ما سودمندی‌هایی به همراه دارد.

در واقع، پژوهش کنونی بر آن است تا نشان دهد که فرض‌هایی در عالم حقوق قابل تصورند که در آنها با هیچ منطق و استدلالی، محکوم به قتل عمدی، مرتکب هیچ نوع قتلی به لحاظ فنی نشده است. در همین باره، تقسیم مرتکبان به مستقیم و غیرمستقیم می‌تواند بسیار روشنگرانه و ابهام‌زدا باشد؛ زیرا به شکلی منقح گویای این حقیقت است که حتی آنانی نیز که غیرمستقیم و هرچند با ارتباطی بعید، به حیات دیگری پایان داده‌اند، باز **به لحاظ فنی** قاتل محسوب می‌شوند و بنابراین از پهنهٔ فرض‌های مورد نظر ما خارج هستند. به عبارت دیگر، ما از کسانی سخن می‌گوییم که بی‌واسطه و با واسطه نمی‌توان قتلی را به ایشان منتسب نمود، اما در نهایت به شدیدترین نوع قتل محکوم می‌شوند. در نتیجه، شناخت همه کسانی که می‌توانند در فرآیند انتساب کیفری در زمرهٔ قاتلان جای گیرند، فهم موضوع را آسان و ابعاد آن را روشن می‌سازد. تقسیم‌بندی دوگانه به نحو ساماندهی شده این امر مهم را برایمان میسر می‌سازد.

غیرمستقیم بودن ارتکاب قتل، همیشه به یک اندازه نیست، بلکه درجاتی دارد. هرچه این درجه شدیدتر باشد؛ بدین معنا که قتل به شیوه غیرمستقیم‌تری ارتکاب یابد، به همان نسبت نیز چالش بیشتری در موضوع ما برانگیخته می‌شود؛ چون کسانی که به شیوه‌ای بسیار غیرمستقیم به حیات دیگری خاتمه می‌دهند، ممکن است در نگاه نخست، همانند آنانی که به لحاظ فنی نقشی

---

۱. مطابق ماده ۳۷۲ قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲): «*هرگاه کسی آسیبی به شخصی وارد کند به گونه ای که وی را در حکم مرده قرار دهد و در او باقی بماند و در این حال دیگری با انجام رفتاری به حیات غیرمستقر او پایان دهد نفر اول قصاص می‌شود و نفر دوم به مجازات جنایت بر میت محکوم می‌گردد.*»

۲. مطابق ماده ۴۹۴ قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲): «*مباشرت آن است که جنایت مستقیماً توسط خود مرتکب واقع شود.*»

کمتر از ارتکاب قتل دارند، تشخیص داده شوند؛ مثلاً ایشان را در زمرهٔ معاونان قتل بیانگارند. فهم بهتر این مسأله، نیازمند بازشناسی درجات ارتکاب قتل غیرمستقیم، از خفیف به شدید است.

آنچه میزان غیرمستقیم بودن ارتکاب قتل را تعیین می‌کند، کم‌وکیف عاملی است که حیات مقتول به **واسطه** آن پایان می‌پذیرد. مستقل‌تر بودن و قابل‌اعتناتر بودن این واسطه، ارتکاب غیرمستقیم‌تری را رقم می‌زند. البته اگر واسطه تا آن حد مستقل و قابل اعتناء باشد که رابطه عِلی را قطع نموده، حائلی میان رفتار مرتکب غیرمستقیم و نتیجه ارزیابی گردد، در آنصورت خودش عامل قتل به حساب می‌اید و نه واسطه ارتکاب. در هر حال، بر اساس استقلال و قدرت عامل میانجی است که درجات خفیف تا شدید ارتکاب غیرمستقیم مشخص می‌گردند. آنگونه که خفیف‌ترین موارد که به مرز مباشرت نزدیک می‌باشند و حتی برخی صاحب‌نظران مصادیقی از آنها را مباشرت تلقی می‌نمایند؛ مواردی هستند که در آنها مرتکب از واسطه بی‌جان و اشیاء برای پایان دادن به حیات مقتول استفاده کرده است. طبیعی است که چنین واسطه‌هایی استقلالی از خود ندارند و آنچنان قابل اعتناء نیستند. تا جاییکه سنجهٔ عرفیِ انتساب، عمدتاً آنها را نادیده می‌گیرد و در نهایت حکم به مباشرت می‌دهد. مثلاً چه تفاوتی دارد که مرتکب با دستانش به حیات مقتول خاتمه دهد یا از سلاح گرم و سرد برای این منظور بهره جوید. هرچند در حالت دوم واسطه‌ای موجود است، لکن این واسطه به قدری غیرمستقل و وابسته به مرتکب است که در عمل عرف آن را نادیده می‌گیرد. با وجود این، مصادیق دیگری از واسطه بی‌جان و اشیاء وجود دارند که سنجهٔ عرفی به سادگی نمی‌تواند آنها را نادیده بگیرد و از همین رو، آنها را واسطه قلمداد و در نتیجه ارتکاب را غیرمستقیم ارزیابی می‌نماید. برای مثال، اقداماتی از جمله سم‌ریختن در غذا یا کندن چاه، واسطه‌های قابل اعتناتری به شمار می‌روند. همچنین در بیشتر مواردِ قتل از طریق ترک‌فعل، واسطه پرنمودتر است. مثلاً اگر کسی به واسطه تشنگی دادن به دیگری او را بکشد، همین تشنگی با معیار عرفی می‌تواند قابل توجه در نظر گرفته شود.

واسطه‌های قابل اعتناتر از موارد مذکور؛ واسطه‌های جاندار هستند. آنها مانند اشیاء، ساکن و مطلقاً بی‌اختیار نبوده، بلکه در فرض‌های مورد نظر ما به دلایلی از جمله برخوردار نبودن از قدرت تعقل کافی برای درک آنچه روی می‌دهد یا جاهل بودن از اصل قضیه، چونان بازیچه‌ای در دستان مرتکب اصلی قرار می‌گیرند و تا حد اشیاء و ابزار تنزل پیدا می‌کنند. حیوانات، افراد خردسال و دیوانگان، واسطه‌های جانداری می‌باشند که مرتکب در جهت ارتکاب قتل می‌تواند همانند ابزار از ایشان بهره گیرد. البته در این باره، همه نمونه‌های نامبرده به یک اندازه قابل اعتناء نیستند و میزان غیرمستقیم بودن متفاوتی را رقم می‌زنند؛ چنانکه حیوانات، صغار غیرممیز و دیوانگانِ یکسره مسلوب‌الإراده، عوامل کمتر مستقلی شمرده می‌شوند و در نتیجه به همین نسبت، قتل‌های کمتر غیرمستقیمی را محقق می‌سازند[۱]، در حالی که صغیران ممیز و کسانی که بیماری‌های روانی خفیف‌تری دارند، عوامل دارای استقلال بیشتری محسوب می‌گردند و از همین رو، ارتکاب از طریق ایشان، ارتکاب غیرمستقیم‌تری خواهد بود[۲] یا حتی ممکن است در مواردی بسته به قِلّت دیوانگی یا قدرت تمیز از یک‌سو و نوع جرم ارتکاب یافته و دیگر شرایط و اوضاع و احوال از سوی دیگر، ایشان تا حد حائلی که رابطه عِلی بین نتیجه و رفتار مرتکب غیرمستقیم را قطع می‌کنند، ارتقاء یابند و سرانجام به جای عامل واسطه‌ای، مباشر مسئول درنظر گرفته شوند.

مطلبی که در بند فوق توضیح داده شد، در ادبیات فقهی و حقوقی با عنوان **سببیت اقوی از مباشر** شناخته می‌شود[۳]. سببیت اقوی از مباشر از مهم‌ترین مصادیق ارتکاب غیرمستقیم است. شاید بتوان گفت که شدیدترین درجه سببیت اقوی از مباشر، جایی است که عامل واسطه یا به بیان دیگر، مباشر غیرمسئول، انسانی بالغ و عاقل (نه حیوان، صغیر یا دیوانه) است که

---

۱. به همین دلیل است که قسمت اول ماده ۲۷۲ قانون مجازات اسلامی مرتکبان غیرمستقیم را بدون دغدغه، مباشر معرفی می‌نماید: «*هرگاه کسی مال را توسط مجنون، طفل غیرممیز، حیوان یا هر وسیله بی اراده ای از حرز خارج کند مباشر محسوب می شود...*»

۲. قسمت اخیر ماده ۲۷۲ قانون مجازات اسلامی که بیان می‌دارد: «... *در صورتی که مباشر طفل ممیز باشد رفتار آمر حسب مورد مشمول یکی از سرقت های تعزیری است.*» مؤید همین مطلب است و برخلاف قسمت اول ماده، خود واسطه را مباشر می‌نامد و از مرتکب غیرمستقیم با عنوان آمر یاد می‌کند.

۳. قانونگذار ایران در قسمت انتهایی ماده ۵۲۶ قانون مجازات اسلامی به این موضوع پرداخته است: «... *در صورتی که مباشر در جنایت بی اختیار، جاهل، صغیر غیرممیز یا مجنون و مانند آنها باشد فقط سبب، ضامن است.*»

به دلیل اشتباه موضوعی و ناآگاهی از ماهیت آنچه روی می‌دهد، ابزار مرتکب غیرمستقیم قرار می‌گیرد. فرض کنید پزشکی آگاهانه سمی را به عنوان دارو به پرستار می‌دهد تا وی آن را به بیمار بخوراند. با آنکه پرستار از عقل و بلوغ کافی برخوردار است، اما در اینجا به دلیل ناآگاهی از ماهیت دارو و جنایتی که در حال روی دادن است به ابزار دست پزشک برای خاتمه دادن به حیات بیمار تبدیل می‌شود.

با وجود همه آنچه بیان گردید، در عالم حقوق کیفری، ارتکاب‌های غیرمستقیم‌تری نیز نسبت به سببیت اقوی از مباشر وجود دارند. در این خصوص می‌توان از **فاعل معنوی** نام برد. در فاعلیت معنوی، جرم به واسطه کسی محقق می شود که دارای مسئولیت کیفری است؛ زیرا چنانچه این واسطه یا اصطلاحاً بازوی اجرایی، غیرمسئول باشد، در آن حالت، بحث از سببیت اقوی از مباشر به میان می‌آید (هارت و آنور، ۲۰۱۲: ۵۸۳). بنابراین در مفهوم فاعل معنوی، بازوی اجرایی جرم هم مجازات می‌گردد. حتی مطابق دیدگاههای عینی‌گرا، مجازات بازوی اجرایی از فاعل معنوی بیشتر است. در واقع، با لحاظ کردن عینی‌گرایی، فاعل معنوی در حد معاون جرم تنزل پیدا می‌نماید و در نتیجه از زمرهٔ مصادیق مرتکب غیرمستقیم خارج می‌شود. با وجود این و از سوی دیگر، مطابق دیدگاههای ذهنی‌گرا، فاعل معنوی فردی است که به جهت داشتن اقتدار، جرم عمدی را به واسطه فرد دارای مسئولیت کیفری مرتکب می‌شود (اردبیلی و فروتن، ۱۳۹۵: ۲۵–۲۸). در این صورت فاعل معنوی نیز در پهنهٔ مرتکبان غیرمستقیم می‌گنجد و عاملی فراتر از معاون، قلمداد می‌شود.

در راستای تبیین دیدگاه ذهنی‌گرایانه که فاعل معنوی را عنصری بیش از معاون جرم تلقی می‌کند، می‌توان تشبیهاتی را ذکر نمود. مطابق یکی از این تشبیهات، اگر همه مرتکبان جرم پیکر واحدی باشند، در آن صورت، واسطهٔ اجرایی بازو و فاعل معنوی مغز متفکر آن پیکر خواهند بود. در تشبیهی دیگر، اگر کلیت جرم ارتکاب یافته را فیلمی سینمایی در نظر بگیریم، در این فرض، می‌توان فاعل معنوی را کارگردان فیلم و بازوی اجرایی را بازیگر وی محسوب نمود. به بیان حقوقی، آنچه فاعل معنوی را به عاملی بیش از معاون جرم تبدیل می‌کند، اقتدار مادی و معنوی وی بر بازوی اجرایی است. این در حالی است که در هیچکدام از مصادیق معاونت، چنین اقتداری بر مباشر دیده نمی‌شود و بر همین اساس نمی‌توان معاونان را آمرانی دانست که مباشر به حق‌العمل‌کاری کیفری برای آنها می‌پردازد. برای مثال، در تحریک به ارتکاب جرم که یکی از مصادیق معاونت است، پس از آنکه معاون به تحریک مباشر اقدام می‌نماید، انصراف متعاقب معاون تعیین کننده نخواهد بود. اما در فاعلیت معنوی، بازوی اجرایی گوش به فرمان مغز متفکر است و حتی اگر لحظه‌ای پیش از ارتکاب، فاعل معنوی منصرف شود و به عامل اجرایی انصراف خویش را اطلاع دهد، وی دست از عملیات اجرایی خواهد کشید.

مبنای محکومیت به قتل عمدی در موارد عدم ارتکاب فنی

اکنون که ماهیت فنیِ ارتکاب و مرتکب یا به عبارت دیگر، معنای مورد نظر حقوق کیفری از این دو واژه روشن شد، اجمالاً با فرض‌هایی که از گسترهٔ توجه پژوهش ما خارج هستند، آشنا شدیم. از همین رو، منطقی است که در اینجا به فرض‌هایی پرداخته شود که با پژوهش منطبق می‌باشند. با این حال، ضروری است پیش از این کار، به مبنایی بپردازیم که وجود چنین فرض‌های نامتعارفی را امکان‌پذیر می‌سازد. در این باره، حقوق کیفری ایران با ایالات متحده تفاوت چشمگیری دارد؛ چراکه مطابق قوانین جزایی ایران، هیچ مبنا و قاعده‌ای وجود ندارد که از امکان محکوم نمودن افراد به قتل عمدی در غیر از موارد ارتکاب فنی، پشتیبانی نماید. ماده ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ که موارد قتل عمدی را مشخص نموده، بر این ادعا صحه می‌گذارد. بالاتر اینکه، حتی مصادیقی از ارتکاب‌های فنی غیرمستقیم نیز براساس قانون ایران، برای انتساب قتل به افراد کفایت نمی‌کنند. برای نمونه، هرچند مفهوم فاعل معنوی در قانون مجازات اسلامی در برخی موارد مانند آدم‌ربایی (ماده ۶۲۱ تعزیرات) یا در بحث سردستگی (مندرج در ماده ۱۳۰) به رسمیت شناخته شده، اما زمانی که نوبت به جرم قتل می‌رسد، فاعل معنوی تا حد معاون جرم تنزل می‌یابد. چنانکه حذف حکم دستور به قتل از ماده ۳۶۵ قانون مجازات اسلامی، گرایش قانونگذار ایران در این باره را به روشنی نشان می‌دهد.

از طرف دیگر، در ساختار کیفری ایالات متحدهٔ آمریکا، در پرتوی دکترین **قتل عمدی جنایی**[1]، امکان محکوم نمودن افراد به قتل عمدی، بدون اینکه از لحاظ فنی مرتکب قتل شده باشند، وجود دارد. قتل عمدی جنایی را می‌توان از جنجالی‌ترین قواعد حقوق کیفری ایالات متحده به حساب آورد. آنگونه که برخی این دکترین را فسیل زنده، داستان تخیلی مغایر با قانون اساسی آمریکا و در مواردی معمایی بی‌پایه خوانده‌اند (کلاین، ۲۰۱۵: ۲؛ گربر، ۱۹۹۹؛ تایسون دربرابر آریزونا، ۱۹۸۷). همچنین انتقادهای وارد بر دکترین مذکور، موجب گردیده تا پارلمان انگلستان، در سال ۱۹۵۷ میلادی، آن را ملغی اعلام نماید (ر.ک ماده ۱ قانون آدمکشی مصوب ۱۹۵۷[2]). با وجود این، همچنان برخی از ایالت‌های آمریکا، قتل عمدی جنایی را در قوانین کیفری‌شان گنجانده‌اند (استورم، ۲۰۱۵: ۳۰۶)، هرچند آنها نیز محدویت‌هایی بر این دکترین اعمال کرده‌اند.

اکنون که قتل عمدی جنایی تا این اندازه جنجال‌برانگیز است و مبنای محکوم نمودن افراد به قتل عمدی در غیر از موارد ارتکاب فنی می‌باشد، شناخت آن بیش از هر چیز ضرورت پیدا می‌کند. در این باره، می‌توان با قانون جزای نمونهٔ[3] آمریکا آغاز نمود؛ زیرا با آنکه تعریفی از قتل عمدی جنایی در این قانون وجود ندارد، پرداختن به آن به تبیین بهتر موضوع کمک می‌کند. قانون نامبرده صراحتاً از دکترین قتل عمدی جنایی نامی نمی‌برد، لکن در قالب اماره‌ای قابل رد[4] به آن نزدیک می‌شود. مطابق قانون جزای نمونه، قتل عمدی در دو صورت قابل تحقق است: یکی هنگامی‌که رفتار منتج به قتل، عامدانه یا آگاهانه باشد. دیگری هنگامی که رفتاری بی‌پروایانه ارتکاب یابد که هرچند تعمداً یا با آگاهی در راستای قتل نبوده است، لکن بی‌اعتنایی آشکار مرتکب نسبت به ارزش جان انسان را نشان می‌دهد. حال اگر در حین ارتکاب جرائم جنایی قتلی روی دهد، قانون جزای نمونه چنین بی اعتنایی آشکاری را مفروض می‌گیرد. از سوی دیگر، ایالت‌هایی که هنوز قتل عمدی جنایی را دارای اعتبار می‌دانند، به نسخه اصلی آن پایبند هستند و رویکرد تلطیف شدهٔ قانون جزای نمونه را اتخاذ نکرده‌اند. به هر حال، مقررهٔ قانون جزای نمونه از این جهت که وقوع جرائم جنایی را شرط می‌گیرد به نسخه اصلی دکترین شباهت دارد، اما به دلایلی که در ادامه می‌آیند، با آن متفاوت است و حالت به مراتب سهل‌گیرانه‌تری دارد. در اینجا نخست به جنبهٔ تشابه که لزوم وقوع جرم جنایی است، می‌پردازیم.

لزوم ارتکاب جرم‌جنایی

برخلاف حقوق کیفری ایران که برخاسته از شرع اسلام است و برمبنای فقه، جرائم را به حدی، تعزیری، مستوجب قصاص یا دیه تقسیم‌بندی می‌کند، در حقوق کیفری ایالات متحده که اساس عرفی دارد، جرائم برحسب شدت و ضعف مجازات از خفیف تا شدید به خلاف[5]، جنحه[6] و جرم‌جنایی[7] بخش‌بندی می‌شوند (کارلان، نورِد و داونی، ۲۰۱۰: ۹-۱۰؛ همچنین ر.ک پولاک، ۲۰۱۵: ۲۷). در قوانین کیفری ایرانِ پیش از انقلاب نیز که منبعث از شرع نبود، همین تقسیم بندی از جرائم وجود داشت و ماده ۷ قانون مجازات عمومی به آن اختصاص یافته بود[8]. بنابراین، جرم جنایی که وقوع آن شرط لازم فعال شدن دکترین قتل عمدی

1. Felony Murder
2. Homicide Act of 1957, 5 & 6 Eliz. 2, ch. 11 sec. 1
3. The Model Penal Code (MPC)

قانون جزای نمونه، یک متن قانونی بالقوه است که از سوی مؤسسه حقوقی آمریکا (American Law Institute, ALI) در سال ۱۹۶۲ به منظور برانگیختن قانونگذاران ایالتی در جهت به‌روزرسانی و استانداردکردن قوانین جزایی‌شان تدوین‌گردید (آگراوال، ۲۰۱۱: ۲۰۱). قانون جزای نمونه در هیچ حوزه قضایی در ایالات متحده به صورت ابتدایی و به خودی خود قانون به شمار نمی‌رود، بلکه به عنوان مبنایی برای اتخاذ و جایگزینی با قوانین کیفری موجود در ایالت ها عمل می کند.

4. rebuttable presumption
5. Infraction/Violation
6. Misdemeanor
7. Felony

استفاده از عبارت جرم‌جنایی به جای جنایت، به آن دلیل است که جنایت در ادبیات فقهی معنای خاصی دارد و در قوانین جزایی کنونی ایران نیز در همین معنای فقهی از واژه جنایت استفاده شده، نه معنای عرفی جنایت که مترادف با سنگین‌ترین نوع جرم است.

۸. مادهٔ ۷ قانون مجازات عمومی ۱۳۰۴ ذیل سرفصل «در انواع جرائم و مجازات» مقرر می‌نمود: «*جرم از حیث شدت و ضعف مجازاتها به چهار نوع تقسیم می‌شود: ۱- جنایت ۲- جنحه مهم ۳- جنحه کوچک (تقصیر) ۴- خلاف.*» در اصلاحات سال ۱۳۵۲ با ادغام دو جنحه، این موارد به سه مورد کاهش یافتند، ولی جنایت و سردماریش در تقسیم‌بندی تغییری پیدا نکرد.

جنایی است، شدیدترین گونهٔ جرم در تقسیم‌بندی عرفی جرائم به شمار می‌رود و تا جرمی با این درجه از وخامت به عنوان جرم زمینه‌ای[1] ارتکاب نیابد، نشانی از دکترین مذکور نیز وجود نخواهد داشت. از طرفی، جرائم جنایی پر تعدادند و اینکه همه آنها می‌توانند دکترین را برانگیزند یا نه، موضوعی است که در خصوص آن اتفاق نظر وجود ندارد. برای مثال، در مقررهٔ قانون جزای نمونه، جرم جنایی به صورت مطلق به کار نرفته و قید خطرناک بر آن افزوده شده است. در این قانون، مصادیق جرم جنایی خطرناک احصایی و عبارتند از: دزدی مقرون به آزار[2]، تجاوز جنسی[3]، آتش افروزی[4]، برگلری[5]، آدم‌ربایی[6] و فرار جنایی[7]. بنابراین، مطابق قانون جزای نمونه، ارتکاب هر نوع جرم جنایی برای اِعمال دکترین کفایت نمی‌کند. هرچند ایالت‌ها در مجموع از مقررهٔ قانون جزای نمونه پیروی نکرده‌اند، اما برخی از آنها در این خصوص رویکرد قانون جزای نمونه را در پیش گرفته و جرم‌های جنایی مورد نیاز برای تحقق دکترین را در قانون خودشان فهرست نموده‌اند. برخی دیگر نیز بی‌آنکه جرائم را احصاء کرده باشند، ذاتاً خطرناک بودن[8] جرم‌جنایی را شرط دانسته‌اند، در حالی که سایر ایالت‌ها به شیوه‌ای که جرائم جنایی ارتکاب می‌یابند، توجه کرده‌اند (پیلزبری، ۱۹۹۸: ۱۰۷). دو رویکرد آخر می‌تواند با تفسیری گسترده همراه گردد و در عمل همهٔ جرائم جنایی را شامل شود.

در هر حال، منظور از جرم‌جنایی خواه همه مصادیق آن باشد؛ خواه برخی از آنها، بی‌تردید صرفاً پرداختن به این مورد نمی‌تواند چارچوب کاملی از دکترین را به ما نشان دهد؛ زیرا همانگونه که از نام قتل عمدی جنایی نیز برمی‌آید، محتوای این دکترین از دو پایه شکل گرفته است: یک پایه **جرم‌جنایی** می‌باشد که وقوعش به عنوان جرم‌زمینه‌ای، شرط لازم توسل به دکترین است؛ پایهٔ دیگر، **قتل‌عمدی** است که نقش محوری دارد و به دلیل پیچیدگی مفهومی در بحث حاضر، بازشناسی آن توجه بیشتری می‌طلبد. به ویژه این پیچیدگی، در رابطهٔ سببیت متفاوتی وجود دارد که قتل عمدی جنایی در مقایسه با ارتکاب فنی قتل عمدی به کار می‌بندد.

رابطه سببیت در قتل عمدی جنایی

در خصوص پایهٔ اول، همانگونه که توضیح داده شد، آنچه عملاً ایالت‌ها اِعمال می‌کنند کمابیش مشابه مقررهٔ قانون جزای نمونه است و نکتهٔ غامضی در خود ندارد. فقط لازم است که جرم‌جنایی به عنوان جرم‌زمینه‌ای یعنی بستری که ازهاق نفس در ظرف آن روی می‌دهد، ارتکاب یافته باشد. اما چنین به نظر می‌رسد که منظور از قتل عمدی در عنوان دکترین، کاملاً معکوس و بدین معنا است که در حقیقت امر، قتل عمدی و شاید هرگونه قتلی اتفاق نیافتاده؛ زیرا منطقاً اگر قتل عمدی ارتکاب می‌یافت، دیگر نیازی به وجود اینگونه دکترین جنجال‌برانگیزی نبود. بنابراین پایهٔ دوم که عبارت از پایان یافتن حیات قربانی در زمینهٔ یک جرم جنایی است، گزارهٔ مبهمی می‌نماید و تردیدهای متعددی با خود به همراه دارد. از همین رو، در رابطه با آن، بی‌درنگ پرسش‌های متعددی به ذهن هجوم می‌آورند. مانند اینکه آیا لزوماً لحظه پایان حیات باید پیش از پایان یافتن جرم‌زمینه‌ای باشد یا اینکه اگر علت پایان حیات در اثنای جرم‌جنایی زمینه‌ای ایجاد شده باشد و فرد سپس بمیرد نیز کفایت خواهد نمود؟ پرسش دیگری که مطرح می‌شود این است که آیا صرف تقارن زمانی و مکانی بین مرگ و جرم‌جنایی زمینه‌ای کافی خواهد بود یا به چیزی بیش از آن نیاز است؟ همچنین آیا ایالت‌ها امارهٔ قابل رد قانون جزای نمونه را پذیرفته‌اند یا اینکه رویکرد سخت‌گیرانه‌تری

---

1. Underlying Crime
2. robbery
3. Rape
4. Arson
5. Burglary

هرچند مترجمان کوشیده‌اند تا این جرم را به فارسی برگردانند، اما انجام این کار چندان صحیح به نظر نمی‌رسد و همپایه‌ای برای این جرمِ برخاسته از سنت‌های کامن‌لا در حقوق کیفری ما متصور نیست؛ چنانکه برای نمونه جرم قذف نیز که از فقه برآمده در حقوق کیفری آنها همپایه‌ای ندارد و از همین رو نمی‌توان آن را به انگلیسی برگرداند. برگلری جرمی مرکب می‌باشد و عبارت از ورود غیر مجاز به ملک متعلق به غیر است به قصد ارتکاب یکی از چهار جرم سرقت، ایراد ضرب و جرح، تجاوز جنسی یا تخریب. حوزه‌های قضایی مختلف در خصوص شمول این چهار جرم با هم اختلاف نظر دارند.

6. Kidnapping
7. Felonious Escape
8. Inherently Dangerous

در عمل اتخاذ نموده‌اند؟ پرسش‌ها به این موارد محدود نمی‌شوند و پیچیدگی و ابهام موضوع، شمار زیادی از آنها را به وجود می‌آورند. با این همه، آنچه جای خرسندی دارد این است که هرچند ایالت‌ها در مقایسه با قانون جزای نمونه بسیار سخت‌گیرانه‌تر عمل می‌کنند، اما در تشریح و تبیین قتل عمدی جنایی صریح‌تر هستند.

سخت‌گیری ایالت‌های قائل به دکترین قتل عمدی جنایی نسبت به مقررهٔ قانون جزای نمونه، فراتر رفتن از رویکرد امارهٔ قابل رد و تمایل به سازوکار خودکار[1] محکومیت به جای آن است؛ یعنی به محض خاتمه یافتن حیات قربانی، خود به خود مرتکبان جرم‌جنایی زمینه‌ای به قتل عمدی جنایی محکوم می‌گردند، حتی اگر بتوانند ثابت کنند که نسبت به ارزش جان متوفی، به هیچ روی بی‌اعتنا نبوده‌اند (امانوئل، ۲۰۲۱: ۷۳-۷۴؛ ایالت دربرابر اویمن، ۱۹۹۴). برای نمونه، دادگاه عالی کالیفرنیا اظهار می‌نماید: «*هرگاه شخص، مرتکب یکی از جرائم جنایی احصایی [مورد نیاز برای تحقق قتل عمدی جنایی در آن ایالت] یا تلاش برای ارتکاب چنین جرمی شود، در اینصورت او دیگر محق آنچنان ارزیابی قضایی ظریفی نیست و در عوض برای هر قتلی که در جریان آن جرائم جنایی ارتکاب می‌یابد، به قتل عمدی درجه یک محکوم می‌گردد*» (مردم دربرابر برتن، ۱۹۷۱).

البته در تفسیر نظر دادگاه عالی کالیفرنیا و به طور کلی آنچه از سازوکارخودکار بیان گردید، نباید مبالغه کرد؛ زیرا روی این سخنان نفی اماره قابل رد است، نه کفایت تقارن زمانی و مکانی بین ازهاق نفس و جرم‌جنایی زمینه‌ای. به عبارت دیگر، اینکه هیچگونه پیوند معناداری بین وقایع نباشد، رویکردی افراطی است که حتی از منطق سخت‌گیرانهٔ دکترین قتل عمدی جنایی هم فراتر می‌رود. بنابراین، به صرف روی دادن هر مرگی در حین ارتکاب جرم جنایی، نمی‌توان مرتکبان جرم‌زمینه‌ای را به قتل عمدی محکوم نمود؛ زیرا در این میان به یک رابطه سببیت خاص هم نیازمندیم. پرداختن به مثال یکی از نویسندگان آمریکایی، در این خصوص روشنگرانه خواهد بود: تصور نمایید که شخصی بر آن است تا مرتکب جرم جنایی سرقت مسلحانه از بانک گردد. او در حالی که سلاحی را حمل می‌کند به سوی یکی از کارمندان بانک می‌رود و برگه‌ای را با این مضمون که اگر به او پول ندهند، کشته خواهند شد، به وی تحویل می‌دهد. یکی از مشتریان در همان هنگام به دستشویی بانک می‌رود و در حالیکه از جرم جنایی در جریان، اطلاعی ندارد، پایش لیز خورده، در اثر اصابت سخت سرش به کاسه توالت می‌میرد یا اینکه در همان دستشویی، کاملاً اتفاقی دچار ایست قلبی شده، جان می‌سپارد (کرایت، ۲۰۲۱: ۲۶۰، ۲۶۱، ۲۶۵). در این حادثه، عدم وجود رابطه سببیتی که برای تحقق دکترین قتل عمدی جنایی مورد نیاز است، مانع از آن می‌شود که فقط به دلیل تقارن زمانی و مکانیِ جرم جنایی زمینه‌ای با مرگ، دکترین قتل عمدی جنایی را قابل اِعمال بدانیم (ر.ک کینگ دربرابر کامن‌ولث، ۱۹۸۸؛ کریستین دربرابر ایالات متحده ۱۹۷۸). بنابراین، باید رابطه سببیتی در میان باشد، ولی اگر این رابطه درمیان بود، در آنصورت مرتکب براساس سازوکار خودکار محکومیت، همواره نسبت به ارزش جان انسان بی‌اعتنا شناخته خواهد شد.

اما مسأله بسیار مهم‌تر از رجحان سازوکار خودکار بر اماره قابل رد، نوع رابطهٔ سببیتی است که در دکترین وجود دارد. درحالیکه در ارتکاب فنی، مطابق فرآیند استناد و انتساب، نتیجه به رفتار و رفتار به مرتکبِ مسئول بازمی‌گردد، در دکترین قتل عمدی جنایی، نتیجه به جرم‌جنایی‌زمینه‌ای و جرم‌جنایی‌زمینه‌ای به همه مرتکبان آن برگشت داده می‌شود. علاوه بر این، برخلاف فرآیند استناد که در برگشت نتیجه به رفتار برای کشف رابطه عِلی میان آن دو، سخت‌گیری فراوانی به کاربسته می‌شود و با دقت مرتکبان رفتار منتج به نتیجه شناسایی می‌گردند، در برگشت نتیجه به جرم‌جنایی‌زمینه‌ای تا این اندازه موشکافی به چشم نمی‌خورد و به طور کلی یکایک مرتکبان جرم‌جنایی زمینه‌ای مسئول شناخته می‌شوند؛ زیرا قائلان به دکترین بر این عقیده‌اند که جرم‌جنایی‌زمینه‌ای تا آن اندازه‌ای شدید بوده است که قاعدتاً پدیداری نتایج هولناکی از جمله جان‌باختن انسان‌ها در خلال آن دور از انتظار نباشد. در واقع، آنچه رابطه سببیت در قتل عمدی جنایی را شکل می‌بخشد، ممکن است حالتی بسیار سخت‌گیرانه داشته باشد؛ چنانکه گاهی عملاً به چیزی بیش از جرم‌جنایی‌زمینه‌ای به عنوان سبب ضروری[2] قتلی که در اثنای آن روی داده، تمسک نمی‌شود. با وجود این، در بیشتر موارد، دادگاهها افزون بر سبب ضروری، به سببیت قریب یا مؤثر[3] نیز می‌پردازند، بدین معنا که وقوع قتل را به عنوان نتیجه طبیعی و قابل پیش‌بینی جرم‌جنایی زمینه‌ای تفسیر و ارزیابی می‌کنند

1. Automatic Mechanism
2. But-for Cause
3. Proximate Causation

(بلاند، ۲۰۰۷: ۱۲۱؛ امانوئل، ۲۰۲۱: ۹۰). با وجود این، در حقوق کیفری ایران، راه بر چنین تفسیرهایی بسته است. برای نمونه مادۀ ۳۶۸ قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲) مقرر می‌نماید: «*اگر عده‌ای آسیب‌هایی را برمجنی‌علیه وارد کنند و تنها برخی از آسیب‌ها موجب قتل او شود، فقط واردکنندگان این آسیب‌ها شریک در قتل می‌باشند و دیگران، حسب مورد، به قصاص عضو یا پرداخت دیه محکوم می‌شوند*». همچنین ماده ۲۱۵ قانون مجازات اسلامی (۱۳۷۰) در این باره بیان می‌داشت: «*شرکت در قتل، زمانی تحقق پیدا می‌کند که کسی در اثر ضرب و جرح عده‌ای کشته شود و مرگ او مستند به عمل همۀ آنها باشد ...*». در واقع، برپایۀ آنچه از مبانی و ساختار فکری حقوق کیفری ما برمی‌خیزد، قاطعانه می‌توان ادعا نمود که در قوانین ایران، مقرره‌ای وجود ندارد که خلاف مواد نامبرده حکم کرده باشد. همچنین دکترینی نیز که بر این حکم استثناء وارد نماید، در حقوق کیفری ما سابقه ندارد. بنابراین، براساس حقوق کیفری یکسره استنادگرا و انتساب‌مدار ایران، همواره و بدون هیچ استثایی، فقط شخصی جانی شمرده می‌شود که جنایت – خواه با فعل یا ترک فعل، خواه به مباشرت یا تسبیب، خواه به صورت مادی یا غیراصابتی و خواه با اعضای بدن یا از طریق وسایل و حتی با آلت قرار دادن انسانی فاقد قدرت تمیز — به رفتار او قابلیت انتساب داشته باشد. در این ساختار فکری هرگز نمی‌توان کسی را بدون دخالت در عنصر مادی خود جنایت و تنها به دلیل شرکت در جرم‌زمینه‌ای جانی شناخت، چه رسد به اینکه بخواهیم وی را به قتل عمدی محکوم نماییم! هرچقدر جرم‌زمینه‌ای فرد شدید هم باشد، تأثیری در تغییر این حکم ندارد.

فرض‌های محکومیت به قتل عمدی در موارد عدم ارتکاب فنی

دکترین قتل عمدی جنایی، همواره در صدد محکوم نمودن شخصی غیر از مرتکب فنی قتل نیست. پرونده‌های متعددی وجود دارند که در آنها مرتکب جرم جنایی، خودش رفتار مرگبار را نیز انجام داده است (برای نمونه ر.ک رجینا دربرابر سرنِی، ۱۸۸۷؛ سیمپسون دربرابر کامن‌ولث ۱۹۴۳؛ مردم دربرابر نیکسون ۱۹۴۹؛ دانِگن دربرابر ایالت، ۱۹۹۸؛ ایالت دربرابر چیتهام، ۲۰۰۰؛ کامن‌ولث دربرابر وجیک، ۲۰۰۶) با این حال، از آنجا که رفتار مرگ‌آفرینِ روی داده در اثنای جرم‌جنایی، واجد همۀ ویژگی‌های لازم برای تحقق قتل عمدی در نظام کیفری ایالات متحده نبوده، توسل به دکترین قتل عمدی جنایی، راه را برای این منظور هموار ساخته است (براون، اسبنسن و گیلبرت، ۲۰۱۰: ۳۹۴). همانگونه که آشکار است، این فرض از موضوع پژوهش ما خارج است. اما جدای از این، سه فرض دیگر باقی می‌مانند که در آنها براساس دکترین مذکور، افرادی به قتل عمدی محکوم می‌شوند که اصلاً رفتار مرگباری انجام نداده‌اند. در اینجا دیگر بررسی فعل مرتکب برای اینکه بدانیم واجد ویژگی‌های قتل عمدی هست یا نه مجالی نمی‌یابد و این دستِ زورمند قاعدۀ قتل عمدی جنایی است که سنگین‌ترین اتهام را بار می‌کند. این سه فرض عبارتند از: (۱) جاییکه هیچ قاتلی وجود ندارد و محکوم یا محکومان به قتل عمدی، فقط مرتکب جرم جنایی زمینه‌ای شده‌اند؛ (۲) جاییکه قاتل تنها یکی از شرکای جرم‌جنایی زمینه‌ای است و شریک یا شرکای دیگر، بدون آنکه در رفتار مرگبار کوچکترین نقشی داشته باشند، فقط به دلیل شرکت در جرم جنایی زمینه‌ای به قتل عمدی محکوم می‌گردند؛ (۳) جاییکه قاتل شخص ثالثی می‌باشد و مرتکب یا مرتکبان جرم جنایی زمینه‌ای، قاتل عمدی شناخته می‌شوند.

فرض نبود مرتکب فنی

فرض نخست را با همان مثال توالت بانک که پیش از این (در قسمت رابطه سببیت در قتل عمدی جنایی) به آن پرداخته شد، می‌توان آغاز نمود. بیایید آن مثال را به این شکل تغییر دهیم: مشتری به جای رفتن به دستشویی، متوجه رفتار مجرمانه سارق مسلح بانک شده، به سمت وی یورش می‌برد. سارق یکباره می‌ترسد و پا به فرار می‌گذارد. مشتری وی را دنبال کرده، اما از شانس بد پایش روی پوست موزی لیز می‌خورد و بر اثر برخورد سخت سرش به زمین، جان می‌دهد یا اینکه در حین تعقیب و گریز دچار سکته قلبی شده، می‌میرد. در این مثال، سارق بانک نسبت به مشتری حتی کمترین رفتار غیرمادی یا غیراصابتی را هم انجام نداده است. با این حال شگفت نیست اگر گفته شود که بر اساس قاعدۀ قتل عمدی جنایی، ممکن است او با محکومیت به قتل عمدی روبرو شود؛ زیرا آن مقدار از رابطه سببیت که بین جرم‌جنایی زمینه‌ای و مرگ حین آن برای تحقق

دکترین قتل عمدی جنایی مورد نیاز است، می‌تواند در اینجا وجود داشته باشد. چنانکه در پرونده‌ای (ایالت در برابر مک‌کلین، ۱۹۹۳) شخص هنگامی که کیف‌قاپی را تعقیب می‌کرد، دچار سکتهٔ قلب شد و پس از مدت قابل توجهی بر اثر آن سکته، جان سپرد. در پی همین، دادگاه کیف‌قاپ را به اتهام قتل عمدی جنایی به قتل عمدی درجه یک با مجازات سی‌سال زندان محکوم کرد (پولاک، ۲۰۱۵: ۱۶۹). این در حالی است که چنین موردی براساس حقوق کیفری ما، مصداقی از هیچ کدام از انواع قتل نیست؛ زیرا در اینجا رفتاری اعم از مادی یا غیراصابتی و به مباشرت یا به تسبیب از کیف‌قاپ‌ها سر نزده که مستقیم یا غیرمستقیم منجر به مرگ شده باشد. به عبارت دیگر، کیف‌قاپ‌ها هیچ رفتاری انجام نداده‌اند که بتوان نتیجه پدید آمده را به آن بازگرداند. حتی اگر جان‌باخته در مواجهه با عمل کیف‌قاپی دچار هراس می‌شد و سکته می‌کرد، قتل دانستن قضیه برپایه ماده ۵۰۱ قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲) امکان‌پذیر به نظر می‌رسید. اما اینکه کسی کیفی را بقاپد و بیننده‌ای – یا حتی خود مال‌باخته — پس از دنبال کردن رباینده در اثر خستگی شدید و سکته یا تصادف یا هر علت دیگری در میانه تعقیب و گریز جان بسپارد، این قابلیت را ندارد تا در ذیل ماده مزبور یا هر ماده دیگری بگنجد و قتل شمرده شود. در صورتی که دکترین قتل عمدی جنایی با برگشت نتیجه به جرم‌زمینه‌ای به جای برگشت آن به رفتار مرگ‌آفرین مورد نیاز در ارتکاب فنی، محکومیت به قتل عمدی را در چنین مواردی میسر می‌سازد.

شاید بهترین و البته جنجال‌برانگیزترین مثال در حقوق کیفری ایالات متحده، برای امکان محکوم نمودن افراد به قتل عمدی در فرض نبود مرتکب فنی، جایی باشد که مصرف کنندگان مواد مخدر بر اثر بیش‌مصرفی[1] جان می‌دهند و فروشندگان (یا تهیه‌کنندگان) این مواد، به صرف فروش و تهیه و بدون هیچگونه قصد قتلی به قتل عمدی محکوم می‌گردند. چنین رویکرد به شدت سخت‌گیرانه‌ای در برخی از حوزه‌های قضایی ایالات متحده بارها اعمال شده است (رمبو، ۱۹۸۶: ۶۷۱-۶۷۳). برای نمونه، در یک پرونده (مردم دربرابر وانگ، ۱۹۷۳)، دو نفر به نام جیمز وانگ و کنت لویی به دنبال خوش‌گذارنی در محله چینی‌ها بودند که به دو دختر جوان برخوردند. دختران پذیرفتند که به ایشان بپیوندند، ولی پیش از هرچیز هروئین خواستند. بنابراین پسرها هم مقداری مواد خریدند و دختران آن مواد را تزریق کردند. سپس همه به سمت هتلی رفتند. صبح روز بعد، تنها یکی از دختران از خواب بیدار شد. درنهایت جیمز و کنت هر دو محاکمه و به قتل عمدی محکوم شدند. موارد مشابه این پرونده در ایالات متحده کمیاب نیستند (ر.ک مارتین دربرابر ایالت، ۱۹۷۹؛ هیکاک در برابر کامن‌ولث، ۱۹۸۴؛ ایالت دربرابر رندولف، ۱۹۸۴؛ ایالت در برابر رودوساکیس، ۱۹۸۸)، با وجود این‌ها، از دریچه حقوق کیفری ما، این فرض‌ها هرگز نمی‌توانند قتل عمدی و حتی قتل غیر عمدی محسوب شوند. اینکه دو پسر جوان را فقط به دلیل خرید مواد مخدر برای دوست‌دخترهایشان قاتل، آن هم از نوع عمدی بشناسیم با اصول اولیه حقوق کیفری ما ناهمخوان است. پسرها نه خواسته‌اند که چنین شود و نه دانسته‌اند که چنین می‌شود. حتی اگر عمل تهیه مواد برای دیگری را فعل نوعاً کشنده فرض کنیم (هرچند که بعید است بتوان چنین نتیجه‌ای گرفت)، باز دم زدن از قتل غریب می‌نماید؛ زیرا اقدام آگاهانه و آزادانه دختران در مصرف مواد، چونان حائلی مستحکم و مستقل، زنجیرهٔ توالی اسباب را می‌گسلد و مانع استناد قتل به پسران که تهیه‌کنندگان مواد بوده‌اند، می‌گردد. همین غرابت باعث شده تا در برخی ایالت‌ها، انتقاداتی نسبت به این قضیه شکل بگیرد (برای نمونه ر.ک ایالت دربرابر دیکسون، ۱۹۷۳) و امروزه شمار زیادی از حوزه‌های قضایی در پرونده‌هایی از این دست حکم به قتل عمدی نمی‌دهند.

فرض ارتکاب فنی از سوی شریک جرم جنایی

جرم‌جنایی اغلب بیش از یک مرتکب دارد و قاعدهٔ کلی در بسیاری از حوزه‌های قضایی ایالات متحده اینگونه است که اگر یک نفر از مرتکبان در حین ارتکاب یا تلاش برای ارتکاب چنین جرمی، کسی را به قتل برساند، همهٔ شرکا به قتل عمدی محکوم می‌گردند (استورم، ۲۰۱۵: ۳۰۷). این رویکرد براساس نظریهٔ مسئولیت شریک‌جرم[2] (لیپمن، ۲۰۱۰: ۳۹۵) و قاعدهٔ

1. Overdose
2. The Theory of Accomplice Liability

مبنایی‌تر مسئولیت نیابتی[1] اتخاذ شده است. به کارگیری این نوع از مسئولیت، حالتی استثنایی در حقوق کیفری دارد (هال، ۲۰۰۰: ۶۳) و طبیعی است که استفاده از آن در جرم سنگینی مانند قتل عمدی، بسیار جنجال‌آفرین باشد و موافقان و مخالفان سرسختی پیدا کند.

در فرض ارتکاب فنی قتل از سوی شریک جرم، به پرونده‌های فراوانی می‌توان اشاره نمود، اما بی‌تردید پروندۀ «استیون هَچ» یکی از گویاترین آنها است. در این پرونده (ر.ک هَچ دربرابر ایالت، ۱۹۸۳؛ اِیک دربرابر ایالت ۱۹۸۹؛ هَچ دربرابر دَن رینولدز، ۱۹۹۶)، هَچ به همراه دوستش گلن اِیک با خودروی امانتی در حال جستجوی خانه‌ای مناسب برای سرقت بودند که در ناحیه‌ای روستایی به منزل کشیش ریچارد داگلاس رسیدند. اِیک به این بهانه که گم شده‌اند و برای یافتن راه به کمک نیاز دارند، وارد خانه شد و هَچ نیز به او پیوست. آنها ناگهان عملیات مجرمانه خودشان را آغاز کردند و در اثنایی که خانه را غارت می‌نمودند، کشیش داگلاس، زن و دو فرزندش را بستند و ایشان را مجبور کردند در کف اتاق نشیمن دراز بکشند. سپس اِیک به هَچ گفت که به بیرون از خانه برود تا مراقب اطراف باشد و به صداهای پیرامون گوش دهد. پس از بیرون رفتن هَچ، اِیک چندین بار با تفنگ پرقدرت مگنوم به اعضای خانواده شلیک کرد و در نتیجۀ این شلیک‌ها، کشیش و زنش جان باختند. مجرمان پس از یک ماه دستگیر شدند و هَچ با آنکه فعل مرگبار را انجام نداده و در زمان قتل فقط بیرون از خانه کشیک می‌داد، برپایۀ دکترین قتل عمدی جنایی به قتل عمدی محکوم و سرانجام اعدام گردید.

در موضع متقابل با پروندۀ هَچ، ماده ۳۶۸ قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲) قرار دارد که درباره شرکت در جنایت با دقت و وسواس، ارتکاب فنی را سرلوحه قرار می‌دهد و مقرر می‌دارد: «*اگر عده‌ای، آسیب‌هایی را بر مجنی‌علیه وارد کنند و تنها برخی از آسیب‌ها موجب قتل او شود فقط وارد کنندگان این آسیب‌ها، شریک در قتل می‌باشند ...*» بنابراین، در پروندۀ هَچ اگر قانون مجازات اسلامی ملاک صدور رأی بود، اگر شخص هَچ به جای بیرون رفتن از خانه؛ در صحنه جنایت و کنار اِیک هم باقی می‌مانْد و حتی به کشیش و اعضای خانواده‌اش آسیب‌هایی نیز وارد می‌نمود، ولی این آسیب‌ها پیوندی با مرگ ایشان پیدا نمی‌کردند، باز او شریک در قتل به حساب نمی‌آمد.

در پایان این بحث، یک بار دیگر لازم است یادآوری گردد که به پروندۀ «هَچ» تنها برای نمونه اشاره شد و او تنها کسی نیست که در چارچوب دکترین قتل عمدی جنایی و از طریق نظریۀ مسئولیت نیابتی به قتل عمدی محکوم شده، بلکه در پیشینۀ محاکمات کیفری ایالات متحده، پرونده‌هایی از این دست بسیارند (برای نمونه ریزنووِر دربرابر ایالت، ۱۹۸۷؛ اندروز دربرابر شولسِن، ۱۹۸۸؛ گرین دربرابر کالینز، ۱۹۹۱) حتی شماری از دادگاههای آمریکا، علاوه بر شرکاء، در الحاق کسانی به این قاعده که در واقع از معاونان[2] جرم جنایی هستند، مشکلی نمی‌بینند (ر.ک اسکیلرن دربرابر استل، ۱۹۸۳؛ پرافِت دربرابر ایالات متحده، ۱۹۹۲). همچنین اگر مرتکب به جای بزه‌دیدگانِ جرم جنایی، شریکان خویش را هم به قتل برساند، در برخی از حوزه‌های قضایی ایالات متحده، باز خدشه‌ای بر مسئولیت نیابتی شرکای باقی مانده وارد نمی‌آید. چنانکه در پرونده‌ای (ایالت در برابر هوانگ، ۱۹۹۸) شخصی به نام هوانگ از سوی کسی اجیر شد تا جایی را به آتش بکشد. او هم برای انجام این کار سه نفر دیگر را به خدمت گرفت. سرانجام اینکه دو نفر از این چهار نفر با آتشی که خودشان افروخته بودند، کشته شدند. دادگاه آتش‌افروزان زنده را به قتل عمدی محکوم نمود و اینگونه استدلال کرد: «*دکترین قتل عمدی جنایی همانگونه که در خصوص مرگ بزه‌دیدگان بی‌گناه به کاربسته می‌شود، دربارۀ کشته شدن تصادفی شرکای جرم جنایی هم اِعمال می‌گردد. براساس قاعدۀ قتل عمدی جنایی هر مرگی که نتیجۀ طبیعی اقدام جنایی است و ذاتاً برای جان انسان خطرناک می‌باشد، با اتهام قتل عمدی درجه یک روبرو می‌گردد. از همین رو، اینکه کشته شده بزه‌دیده، رهگذر یا حتی شریک جرم بوده، اهمیتی ندارد*» (گلچینی از خلاصه پرونده ها، ۲۰۰۷: ۴۹).

1. Vicarious Liability
2. Accessories

فرض ارتکاب فنی از سوی شخص ثالث

این فرض نسبت به دو فرض پیشین، حتی در میان حوزه‌های قضایی باورمند به قتل عمدی جنایی، مناقشهٔ بیشتری برانگیخته است؛ زیرا در بسیاری از این مناطق، هنگامی که در حین جرم جنایی، شخص ثالثی کنش مرگبار را انجام می‌دهد، اِعمال دکترین از اساس منتفی می‌گردد (گاردنر و اندرسون، ۲۰۱۵: ۲۷۶). منظور از شخص ثالث هم در اینجا کسی غیر از مرتکبان جرم‌جنایی‌زمینه‌ای است. افرادی مانند آماج‌جرم، رهگذران، تماشاچی‌ها و حتی پلیس‌هایی که به مقابله برمی‌خیزند، در این معنا اشخاص ثالث هستند.

همهٔ ایالت‌هایی که به کارگیری قتل عمدی جنایی در فرض قاتل بودن شخص ثالث را رد می‌کنند، در پذیرش یک بنیان توجیهی که با نام نظریهٔ عاملیت[1] شناخته می‌شود، اشتراک نظر دارند. این نظریه بیانگر آن است که اگر یکی از چند مرتکب جرم‌جنایی، کنش مرگبار را انجام دهد، در این حالت سوءنیت او به دیگر همدستانش تسری پیدا می‌کند، ولی آنجا که مرگ را شخص ثالثی رقم می‌زند، سوءنیتی وجود ندارد تا به کسی تسری یابد (ر.ک دیویس دربرابر فاکس، ۲۰۱۲). از سویی، با وجود شمار قابل توجه حوزه‌های قضایی محدودکنندهٔ قتل عمدی جنایی در فرض مورد اشاره، نمی‌توان نسبت به باقی ایالت‌هایی که چنین محدودیتی را پیش‌روی موضوع نمی‌بینند و به جای نظریه عاملیت به توجیهات دیگری برای نفوذ قتل عمدی جنایی متوسل می‌شوند، بی‌اعتنایی نمود. برای نمونه در یک پرونده (تیلور در برابر دادگاه عالی، ۱۹۷۰)، شخصی به نام تیلور، نقش رانندهٔ پشتیبان سرقت برای فرار از محل را به عهده گرفت. هنگامی که وی در خودرو منتظر نشسته بود، همدستانش اقدام به سرقت مقرون به آزار از یک مغازهٔ مشروب فروشی کردند. پس از اینکه مرتکبان بارها صاحب مغازه را با تفنگ‌هایشان تهدید نمودند، صاحب مغازه ناگهان دست به اسلحه برد و با شلیک گلوله یکی از سارقان را به هلاکت رساند. پس از این ماجرا، تیلور برای کشته شدن سارق به اتهام قتل عمدی جنایی مورد تعقیب قرار گرفت. از آنجا که در این پرونده، شخصی غیر از مرتکبان جرم‌جنایی زمینه‌ای، رفتار مرگبار را انجام داده بود، دادگاه خود را با سد نظریهٔ عاملیت مواجه می‌دید، از همین رو، برای توجیه محکومیت تیلور به قتل عمدی، نظریهٔ دیگری آفرید که دکترین کنش برانگیزنده[2] نام گرفت (لوینسون، ۲۰۲۱: ۱۹۶) و استدلال نمود که رفتار تحریک کنندهٔ خود مرتکبان جرم جنایی و فضای شرارت باری که پدید آورده‌اند، عامل روی دادن مرگ بوده است.

اگر پروندهٔ فوق را بر طبق حقوق کیفری ایران تحلیل نماییم، در نهایت به این نتیجه خواهیم رسید که فارغ از اینکه دادگاه اقدام صاحب مغازه را موجه می‌داند یا خیر و در نهایت وی را محکوم می‌کند یا به تبرئه‌اش حکم می‌دهد، براساس فرآیند استناد و انتساب و اصالت دادن به ارتکاب فنی، وی را به جای سارقان با جنایت مرتبط می‌سازد. از همین روی، پیوندی میان تیلور و قتل نخواهد بود و او فقط باید انتظار این را بکشد که دادگاه ما، دربارهٔ معاونتش در سرقت چه تصمیمی خواهد گرفت؛ زیرا مطابق حقوق کیفری ما، تیلور حتی مرتکب سرقت هم نشده، بلکه چنانکه درباره معاونت در جرم وجود دارد، وی بدون آنکه شخصاً در اجرای جرمِ منتسب به مباشر مداخله کند با رفتار خود عامداً وقوع جرم را تسهیل کرده است. در واقع، تیلور در این پرونده در خود سرقت مباشرت نداشته و فقط با رساندن سارقان به محل و انتظار کشیدن برای فراری دادن آنها، باعث تسهیل وقوع جرم شده است که این اقدام براساس بند پ ماده ۱۲۶ قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲) از مصادیق معاونت در جرم برشمرده می‌شود.

در پرونده‌ای دیگر (مردم دربرابر لووِری، ۱۹۹۷)، فردی سرقت مقرون به آزاری را آغاز کرد، ولی بزه‌دیده چالاک بود و تفنگ را از وی ستاند. مرتکب گریخت و بزه‌دیده با تفنگی که چند لحظهٔ پیش ستانده بود به سوی او شلیک نمود. تیر به خطا رفت و تماشاچای بی‌گناهی را کشت. در این پرونده، دادگاه سارق را به قتل عمدی تماشاچی محکوم ساخت و با نادیده گرفتن دیدگاه عاملیت، به نظریهٔ سببیت قریب یا مؤثر[3] تمسک نمود (لیچمار، ۲۰۰۸: ۶۳۰). اگر همین پرونده، مطابق حقوق کیفری ایران مورد رسیدگی قرار می‌گرفت، روند کاملاً متفاوتی شکل می‌گرفت. بدین صورت که دادگاه اتهام قتل را نه نسبت به سارق، بلکه نسبت به کسی که کنش مرگبار را انجام داده بود (شخص آماج سرقت) به جریان می‌انداخت؛ چراکه وی به لحاظ فنی مرتکب قتل

1. agency theory
2. the provocative act doctrine
3. The proximate cause theory

شده بود. سپس در ارتباط با این عمل، قاعدتاً بحث از دفاع مشروع پیش کشیده می‌شد تا مشخص گردد که آیا کنش مرگ‌آفرین شلیک‌کننده، می‌توانسته از مصادیق دفاع مشروع تلقی گردد.

به نظر می‌رسد که بنیان‌های حقوق کیفری، قانون و رویه قضایی کشور ما در پاسخ به تردید فوق، به دلیل گریختن سارق و پایان یافتن خطر، دفاع مشروع را محقق ندانند، بلکه کنش مرگبار شخص آماج سرقت را به نوعی انتقام‌جویی و تخطی از اصل قضایی بودن مجازات‌ها ارزیابی نمایند. همچنین در این باره خوب است که به آرای شماره ۲۰۵۲ مورخ ۱۳۲۶/۰۹/۱۷ و ۱۲۱۹ مورخ ۱۳۳۰/۰۷/۲۸ دیوان عالی کشور هم اشاره‌ای شود که بیان می‌دارند: «*اگر متهم پس از گرفتن داس از دست مقتول با همان داس او را بکشد چون در حین ایراد جرح منتهی به فوت خطر جانی برای متهم وجود نداشته نمی‌توان عمل او را دفاع از نفس دانست، چه پس از اینکه متهم داس را از دست مقتول گرفت دیگر هیچ‌گونه خطری برای او باقی نبوده است.*» موضوع این آراء به آنچه در پرونده مردم در برابر لوِری مطرح شده، شباهت زیادی دارد.

نتیجه‌گیری

محکومیت به قتل عمدی، علی‌القاعده نیازمند تحقق عناصر مادی و روانی این جرم است. عنصر مادی همهٔ قتل‌ها از جمله قتل عمدی، همچون عموم جرائم مقید به نتیجه از سه جزء رفتار فیزیکی، شرایط‌جانبی و نتیجه تشکیل یافته است. کُشتن به عنوان رکن رکین، خود به تنهایی هم جزء اول و هم جزء سوم عنصر مادی قتل را پوشش می‌دهد، در حالیکه انسان بودن و دیگری بودن مقتول، از مهم‌ترین شرایط و اوضاع و احوال جانبی این جرم به شمار می‌روند. عنصر روانی قتل عمدی هم یا اصلی است و با صراحت در قصد مشخص می‌گردد؛ یا تبعی است و از بررسی اجزای عنصر مادی به دست می‌آید. بنابراین درحالت معمول، برای اینکه بتوان افراد را به قتل عمدی محکوم نمود، باید بتوان این عناصر را به ایشان نسبت داد. این نسبت دادن در دو مرحله انجام می‌گیرد: مرحله اول که نتیجه به رفتار نسبت داده می‌شود و به آن فرآیند استناد گفتیم. مرحله دوم که رفتار به مسئول آن نسبت داده می‌شود و آن را فرآیند انتساب نامیدیم. تنها پس از تحقق این دو مرحله است که از منظر منطق معمول حقوق کیفری، کسی مرتکب قتل از جمله قتل عمدی به حساب می‌آید. حقوق کیفری ایران در محکوم نمودن متهمان به قتل، هرگز از فرآیندهای استناد و انتساب و به عبارت دیگر از این منطق معمول تخطی نمی‌کند. حتی در انتساب قتل به افراد، سخت‌گیری بیشتری نسبت به این منطق از خود نشان می‌دهد، تا جاییکه برخی از ارتکاب‌های غیرمستقیم را برای تحقق ارتکاب قتل کافی نمی‌داند. از سوی دیگر، برخی از حوزه‌های قضایی ایالات متحدهٔ آمریکا در محکوم نمودن افراد به قتل عمدی با توسل به دکترینی به نام قتل عمدی جنایی این منطق معمول را کنار می‌زنند و فردی را که مرتکب هیچگونه رفتار مرگ‌آفرینی نشده است به اتهام قتل عمدی محاکمه و مجازات می‌نمایند. براساس این منطق جایگزین، نتیجه به جای رفتار مرگ‌آفرین به جرم‌جنایی‌زمینه‌ای که مرگ در بستر آن روی داده نسبت داده می‌شود. از همین رو، در عوض مرتکبِ رفتار مرگ‌آفرین، یکایک افرادی که مرتکب جرم‌جنایی‌زمینه‌ای شده‌اند محکوم به قتل عمدی می‌گردند. ما در متن پژوهش حاضر، امکان بروز این منطق جایگزین را در سه فرض مورد بررسی قرار دادیم: فرضی که هیچ مرتکب رفتار مرگ‌آفرینی وجود نداشت؛ فرضی که یکی از شرکای جرم‌زمینه‌ای مرتکب رفتار مرگ‌آفرین شده بود؛ و فرضی که رفتار مرگ‌آفرین از جانب شخص ثالثی ارتکاب یافته بود. آنچه احکام پرونده‌های مرتبط با این موارد در حوزه‌های قضایی قائل به دکترین قتل عمدی جنایی نشان می‌داد، این بود که همهٔ مرتکبان جرم‌جنایی زمینه‌ای به قتل عمدی محکوم می‌شدند. این در حالی است که مطابق فرآیند استناد و انتساب معمول، در فرض نخست، اقدام خود قربانی، در فرض دوم، اقدام یکی از شرکاء و در فرض سوم، اقدام شخص ثالث، به عنوان کنش‌های منتهی به مرگ، آنچنان متمایز از رفتار و اراده مرتکب جرم جنایی زمینه‌ای محسوب می‌گردند و آنچنان با آگاهی، عمد و اختیار از سوی کنشگرانشان صادر شده‌اند که چون حائلانی نیرومند، مانع از تحقق تشکیل زنجیرهٔ سببیت مورد نیاز برای محکوم کردن مرتکب جرم جنایی زمینه‌ای به قتل عمدی می‌شوند. اما دکترین قتل عمدی جنایی، چنانکه توضیح داده شد، با سازوکار ایجاد رابطه سببیت بین جرم و مرگ (به جای رفتار و مرگ)، این حائل‌ها را کنار زده و مرگ روی داده در حین جرم‌جنایی‌زمینه‌ای را به مرتکب آن جرم زمینه‌ای نسبت می‌دهد. در این منطق، مرتکبان جرائم‌جنایی نسبت به مرگ‌ها و قتل‌هایی که در حین این

جرائم روی می‌دهند و به نوعی نتیجهٔ طبیعی آن جرائم قلمداد می‌شوند، مسئولیت دارند و گویی آگاهانه در قبال چنین پیامدهایی، چک سفید امضا داده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

نویسندگان به نحو مساوی در نگارش مقاله همکاری داشتند.

تعارض منافع

بر اساس اظهارات نویسندگان، این مقاله تعارض منافعی ندارد.

حامی مالی

بنابر اظهارات نویسندگان این پژوهش هیچگونه حامی مالی ندارد.

سپاسگزاری

از تمامی مشارکت کنندگان در این پژوهش سپاسگزاری می شود.

منابع

اردبیلی، محمدعلی و فروتن، مصطفی. (۱۳۹۵). فاعل معنوی در حقوق کیفری ایران، *مجله تحقیقات حقوقی*، (۷۳)، ۱۱ – ۳۴.

حاجی‌ده‌آبادی، احمد، (۱۴۰۳). جرائم علیه اشخاص: قتل، تهران: نشر میزان، چاپ پنجم.

حلی، جعفر بن حسن. (۱۴۰۸ ق). شرائع الإسلام، قم: مؤسسه اسماعیلیان.

حلی، حسن بن یوسف مطهر. (۱۴۱۳ ق). قواعد الأحکام، قم: دفتر انتشارات اسلامی.

خمینی، سید روح‌الله. (بی‌تا). تحریرالوسیله، قم: دارالعلم، جلد ۲.

ساریخانی، عادل. (۱۳۸۶). مرگ مغزی: اتانازی غیرفعال غیرداوطلبانه و آثار فقهی و حقوقی آن، *مجله تخصصی فقه و اصول*، (۳)، ۶۵ – ۸۰.

میرمحمدصادقی، حسین. (۱۴۰۳). حقوق جزای عمومی ۱، تهران: انتشارات دادگستر، چاپ پنجم.

نجفی، محمد حسن. (بی‌تا). جواهرالکلام، بیروت: انتشارات دار احیاء التراث العربی، جلد ۴۲.

References

Aggrawal, A. (2011). Necrophilia: Forensic and Medico-legal Aspects, Boca Raton, Florida: CRC Press.

Ake v. State, 778 P.2d 460, 461–62 (Okla. Crim. App. 1989). https://law.justia.com/cases/oklahoma/court-of-appeals-criminal/1989/11074.html

Andrews v. Shulsen, 485 U.S. 919 (1989). http://supreme.justia.com/cases/federal/us/485/919/

Blond, N. C. (2007). Criminal Law: Blond's Law Guides, New York: Aspen Publishers.

Brown, S. E.; Esbensen, F. & Gilbert, G. (2010). Criminology: Explaining Crime and Its Context, seventh edition, New Providence, New Jersey: Matthew Bender & Company, Inc.

Casenote Legal Briefs (2007). Criminal Law: Keyed to Courses Using Kadish, Schulhofer, and Steiker's Criminal Law and Its Processes, Eighth Edition, New York: Aspen Publishers.

Carlan, P; Nored L. S. & Downey R. A. (2010), *An Introduction to Criminal Law*, Massachusetts: Jones & Bartlett Learning.

Christian v. United States, 432 U.S 910 (1978). https://law.justia.com/cases/district-of-columbia/court-of-appeals/1978/8809-8811-3.html

Commonwealth v. Wojcik, 65 Mass. App. Ct. 758, 762 (2006). https://case-law.vlex.com/vid/com-v-wojcik-no-895111514

Davis v. Fox, 735 S.E.2d. 259, 262 (W. Va. 2012). https://www.cetient.com/case/davis-v-fox-8219297

Dunagan v. State, 269 Ga. 590, 502 S.E.2d 726 (1998). https://law.justia.com/cases/georgia/supreme-court/1998/s98a0421-1.html

Emanuel, S. L. (2007). Criminal Law: The Emanuel Outlines Series, sixth edition, New York: Aspen Publishers.

Gardner, T. J.; Anderson, T. M. (2015). Criminal Law, twelfth edition, Stamford, Connecticut: Cengage Learning.

Gerber, R. J. (1999). The Felony Murder Rule: Conundrum Without Principle., *Arizona State Law Journal*, 763 (31), 763-85.

Green v. Collins, 947 F.2d 1230 (1991).

https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F2/947/1230/153246/

Hall, K. (2000). The Rights of the Accused: The Justices and Criminal Justice, New York: Garland Publishing Inc.

Hart, T., & Honore, H. A. S. (2012), Causation in the Law, Second edition, London: Oxford University press.

Hatch v. Dan Reynolds, 76 F.3d 392 (10th Cir. 1996). https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/76/392/519311/

Hatch v. State, 662 P.2d 1377 (Okla.Crim.App.1983). https://law.justia.com/cases/oklahoma/court-of-appeals-criminal/1983/5931-1.html

Heacock v. Commonwealth, 228 Va. 397, 323 S.E.2d 90 (1984). https://case-law.vlex.com/vid/heacock-v-com-no-889642497

King v. Commonwealth, 368 S.E.2d 704, 706 (Va. Ct. App. 1988). https://case-law.vlex.com/vid/king-v-com-no-892106254

Klein, D. (2015). Is Felony Murder the New Depraved Heart Murder: Considering the Appropriate Punishment for Drunken Drivers Who Kill, *South Carolina Law Review*, 67 (1), 1-33.

Kriet, A. (2021). Criminal Law in Focus, Fredrick, Maryland: Aspen Publishing.

Levenson, L. (2021). Glannon Guide to Criminal Law: Learning Criminal Law Through Multiple Choice Questions and Analysis, sixth edition, Fredrick, Maryland: Aspen Publishing.

Lippman, M. (2010). Contemporary Criminal Law: Concepts, Cases, and Controversies, second edition, Thousand Oak, California: Sage Publications, Inc.

Lijtmaer, Martin (2008). The Felony Murder Rule in Illinois: The Injustice of the Proximate Cause Theory Explored via Research in Cognitive Psychology, *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 2 (98), 621-652.

Martin v. State, 377 So. 2d 706 (Fla. 1979). https://law.justia.com/cases/florida/supreme-court/1979/55584-0.html

People v. Burton, 6 Cal.3d 375, 388,491 P.2d 793,801–2 (1971).

https://law.justia.com/cases/california/supreme-court/3d/6/375.html

People v. Lowery, 687 N.E.2d 973, 975-76 (Ill. 1997). https://case-law.vlex.com/vid/people-v-lowery-no-885599988

People v. Nixon , 33 Cal . 2d 688 , 203 P.2d 748 (1949). https://law.justia.com/cases/california/supreme-court/2d/34/234.html

People v. Wong, 35 Cal. App. 3d 812, 111 Cal. Rptr. 314 (1973).

https://law.justia.com/cases/california/court-of-appeal/3d/35/812.html

Pillsbury, S. H. (1998). Judging Evil: Rethinking the Law of Murder and Manslaughter, New York: New York University Press.

Pollock, J. M. (2015). Criminal Law, tenth edition, Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge.

Prophet v. United States, 602 A. 2d 1087 (D.C. App. 1992). https://law.justia.com/cases/district-of-columbia/court-of-appeals/1992/88-1514-4.html

Rambo, L. H. (1986). An Unconstitutional Fiction: The Felony-Murder Rule as Applied to the Supply of Drugs, *Georgia Law Review*, 20 (3), 671-704.

Regina v. Serné, 16 (Cox) CC 311 (1887). https://law.justia.com/cases/foreign/united-kingdom/16-cox-c-c-311.html

Resnover v. State, 507 N.E.2d 1382 (Ind. 1987). https://law.justia.com/cases/indiana/supreme-court/1987/1285s515-2.html

Simpson v. Commonwealth, 293 Ky . 831 , 170 S.W.2d 869 (1943). https://case-law.vlex.com/vid/simpson-v-commonwealth-901850276

Tison v. Arizona, 481 U.S. 137, 159 (1987). https://supreme.justia.com/cases/federal/us/481/137/

Taylor v. Superior Court, 477 P.2d 131 (Cal. 1970). https://www.casebriefs.com/blog/law/criminal-law/criminal-law-keyed-to-kadish/homicide/taylor-v-superior-court/

Skillern v. Estelle, 720 F.2d 839 (1983). https://case-law.vlex.com/vid/skillern-v-estelle-no-886964801

State v. Cheatham, 134 Idaho 565, 6 Pa.3d 815 (2000). https://caselaw.findlaw.com/court/id-supreme-court/1009203.html

State v. Dixon, 109 Ariz. 441, 511 P.2d 623 (1973). https://law.justia.com/cases/arizona/supreme-court/1973/2596-0.html

State v. Hoang, 243 Kan. 40, 755 P.2d 7 (1988). https://law.justia.com/cases/kansas/supreme-court/1988/60-801-2.html

State v. McClain, 623 A.2d 280 N.J. Super. Ct. App. Div. (1993). https://law.justia.com/cases/new-jersey/appellate-division-published/1993/263-n-j-super-488-1.html

State v. Oimen, 184 Wis.2d 423, 516 N.W.2d 399 (1994). https://law.justia.com/cases/wisconsin/supreme-court/1994/90-2927-c-9.html

State v. Randolph, 676 S.W.2d 943 (Tenn. 1984). https://law.justia.com/cases/tennessee/supreme-court/1984/676-s-w-2d-943-2.html

State v. Rodoussakis, 204 W.Va. 58, 511 SE2d 469 (1998). https://case-law.vlex.com/vid/state-v-rodoussakis-no-894528213

Storm, L. M. (2015). Criminal Law by Storm, Morrisville, North Carolina: Lulu Publishing Services.